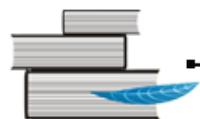

ДУ “ВІЦЕБСКАЯ АБЛАСНАЯ БІБЛІЯТЭКА ІМЯ У. І. ЛЕНІНА”

Аддзел бібліятэказнаўства

I ВЕЧНЫМ ЗАСТАНЕЦЦА СЛОВА...

Да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання

Інфармацыйна-метадычнае выданне

Віцебск, 2017

УДК 021:31
ББК 78.34
И11

Складальнік *Н. А. Пугачова*
Рэдакцыйная калегія: В. М. Камендантава (адказны рэдактар)
Адказны за выпуск Т. М. Адамян

I вечным застанецца слова... : да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання : інфармацыйна-метадычнае выданне / ДУ “Віцебская абласная бібліятэка імя У. І. Леніна”, Аддзел бібліятэкнаўства ; [склад. Н. А. Пугачова]. – Віцебск, 2017. – 37 с.

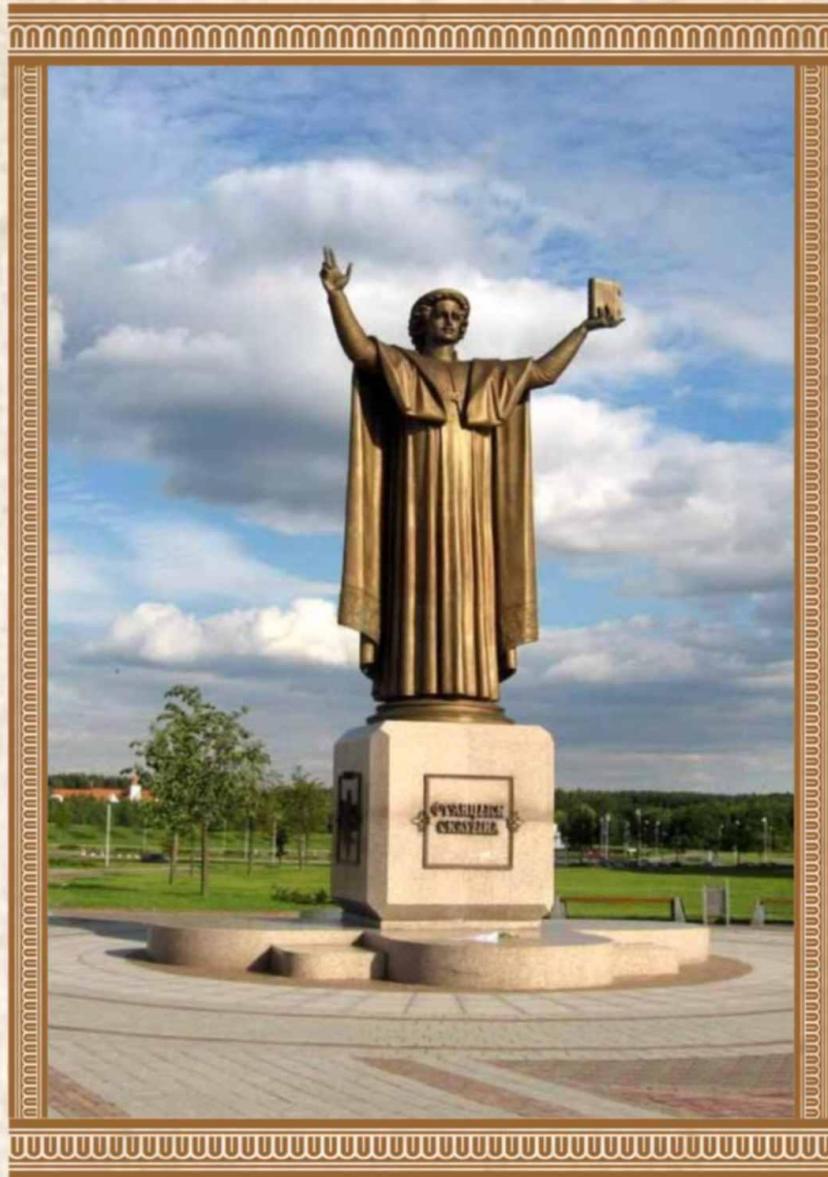
Інфармацыйна-метадычнае выданне прысвечана аднаму з найбольш яркіх прадстаўнікоў беларускай культуры – Францыску Скарыну. У дапаможніку змешчаны матэрыялы, якія распавядаюць аб святкаванні Скарынаўскіх юбілеяў на Беларусі, прapanаваны бібліяграфічныя крыніцы да стварэння цыклаў электронных, бібліятэчных выстаў, сцэнарныя распрацоўкі з вопыту работы Полацкай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Ф. Скарыны.

Выданне прызначана бібліятэчным работнікам, настаўнікам, а таксама ўсім, хто цікавіцца гісторыяй беларускага пісьменства і кнігадрукавання.

ЗМЕСТ

РАЗДЗЕЛ I. СА СПАДЧЫНЫ ПРОДКАЎ – У БУДУЧЫНЮ	4
Суша А. “Скарынаўскія юбілеі”: ад першага да апошняга	5
Скарынаўскія дні ў Полацку	8
 РАЗДЗЕЛ II. “СКАРЫНАВУ КНІГУ Ў ВЕЧНАСЦЬ ПУСЦІЦЬ”	9
Цыкл бібліятэчных, электронных выстаў	10
 РАЗДЗЕЛ III. СВЯТЛО ДРУКАВАНАГА СЛОВА	24
Праектная тэхналогія “Францыск Скарына і яго час”	25
Крыжаванка “Францыск Скарына”	28
Вусны часопіс “Са слаўнага Полацка родам...”:	29
з вопыту работы Полацкай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Ф. Скарыны	
Віктарына “Ён першы кнігу даў славянам”:	33
з вопыту работы Полацкай цэнтральнай раённай бібліятэкі імя Ф. Скарыны	
 СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ	36

РАЗДЗЕЛ I

СА СПАДЧЫНЫ ПРОДКАЎ – У БУДУЧЫНЮ
“Скарынаўскія юбілеі”: ад першага да апошняга
скарынаўскія дні ў Полацку

“СКАРЫНАЎСКІЯ ЮБІЛЕІ”: АД ПЕРШАГА ДА АПОШНЯГА

*A. A. Суша
намеснік дырэктара па навуковай рабоце і выдавецкай дзейнасці
Нацыянальной бібліятэкі Беларусі*

Крыніца: Скарынаўскія традыцыі: гісторыя і сучаснасць : зборнік навуковых артыкулаў : у 2 ч. / рэдкалегія : А. М. Ермакова (галоўны рэактар) [i іни.] ; Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2015. – Ч. 1. – С. 35–41.

У 2017 г. наша краіна будзе адзначаць вялікую дату – 500-годдзе беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання. Гэты юбілей, безумоўна, звязаны з дзейнасцю славутага Францыска Скарыны. Выдатны дзеяч беларускай культуры эпохі Адраджэння здолеў прайвіць сябе як першадрукар, выдавец, рэдактар і перакладчык біблейскіх зводаў, аўтар арыгінальных прадмоў і каментарыяў да кніг Святога Пісання і іншых выданняў, які ўнёс неацэнны ўклад у многія сферы мастацкай і навуковай творчасці. У яго дзейнасці ярка адбіліся гуманістычныя, асветніцкія і дэмакратычныя тэндэнцыі, павевы єўрапейскага Адраджэння, культурныя сувязі з Расіяй, Украінай і іншымі краінамі. Францыск Скарына, які стаяў ля вытокаў нацыянальнай беларускай культуры, з'яўляецца яе сімвалам.

Веліч асобы Ф. Скарыны бачылі многія нашы папярэднікі, таму святкаванне юбілеяў беларускага кнігадрукавання ўжо мае сваю гісторыю. У прыватнасці кіраунікі яшчэ зусім маладой Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі ў свой час прынялі раашэнне аб святкаванні на самым высокім дзяржаўным узроўні 400-гадовага юбілею беларускага кнігадрукавання. У 1925 г. прайшлі шматлікія мерапрыемствы ў розных гарадах Беларусі, прычым іх статус быў настолькі высокім, што нават святкаванне сямігоддзя Кастрычніцкай рэвалюцыі прайшло ў рамках юбілею айчыннага кнігадрукавання. За адпраўную кропку для святкавання юбілею быў абраны 1525 г. – калі выйшла першае дакладна датаванае выданне на беларускіх этнічных землях – “Апостал” Ф. Скарыны. Адзначыць юбілей у 1917 г. – праз 400 гадоў пасля выходу першыя пражскіх выданняў Ф. Скарыны – не дазвалялі падзеі Першай сусветнай вайны і рускіх рэвалюцый, а пра час выходу “Малой падарожнай кніжкі” ў тыя гады дакладных звестак не было і нават лічылася, што яна выйшла пазней, чым “Апостал” [10].

Таму менавіта ў 1925 г. адбыліся асноўныя святочныя мерапрыемствы. Да гэтага юбілею быў прымеркаваны два фундаментальныя выданні па гісторыі беларускай кнігі, якія з'яўляюцца непераўзыдзенымі дагэтуль. Першае з іх было падрыхтавана па даручэнні Савета Народных Камісараў БССР Інстытутам беларускай культуры і выйшла ў 1926 г. пад называй “Чатырохсотлецце беларускага друку” [16] і ўключала шэраг вельмі глыбокіх даследаванняў па гісторыі беларускага кнігадрукавання ў кантэксле айчыннай і агульнаеўрапейскай культуры. Другое выданне пабачыла свет у tym жа годзе ў Коўне (Каўнасе) пад называю “Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі” [7] (нядаўна перавыдадзена факсімільна [8]). Гэта сапраўды фундаментальнае выданне сабрала ў сябе звесткі пра большасць вядомых на той час помнікаў беларускага пісьменства, напісаных кірылічным алфавітам у XI–XVIII стст.

Вельмі пышна і пафасна адзначаўся таксама юбілей 450-годдзя беларускага кнігадрукавання ў 1967 г. Вялікія святочныя мерапрыемствы прайшлі ў Мінску (найперш, у Акадэміі навук БССР) і ў Полацку.

Праведзенae ў 1989–1991 гг. святкаванне 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны стала выключнай падзеяй у культурным жыцці Беларусі, надало моцны штуршок яго далейшаму развіццю. Тады быў праведзены шматлікія канферэнцыі, выйшлі з друку шматлікія навуковыя і папулярныя працы [2; 3; 4; 6; 9; 11; 12; 13; 14; 15; 17], факсімільна перавыдадзены пражскія выданні Ф. Скарыны [1], быў ўсталяваны помнік і мемарыяльныя шыльды, праведзены сотні мерапрыемстваў ва ўсіх куточках Беларусі і за мяжою. Можна выказаць меркаванне, што дзякуючы тому юбілею Беларусь (тады яшчэ БССР) здолела паўнацэнна і широка заяўвіць пра сябе як краіну з развітой культурай, чым аргументавала права краінай звацца (яшчэ не маючы на той час уласнай міжнароднай палітыкі).

У сувязі з выключнай значнасцю спадчыны беларускага першадрукара для айчыннай, агульнаславянскай і ў цэлым еўрапейскай культуры выглядае мэтазгоднай распрацоўка комплекснай праграмы мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і святкаванні ў 2017 г. паўтысячагадовага юбілею беларускага кнігадрукавання. Гэта праграма павінна ўключыць цэлы шэраг навуковых, мастацкіх, адукацыйных і асветніцкіх мерапрыемстваў і мець пашырэнне не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі.

Найбольш значныя мерапрыемствы павінны быць рэалізаваны на міжнародным узроўні. Да іх трэба аднесці падрыхтоўку і ўключэнне святочных мерапрыемстваў у календар памятных дат ЮНЕСКА і магчымае аўтадзяленне 2017 г. годам Францыска Скарыны. Работа ў гэтым напрамку адбываецца ўжо сёння.

Міжнародны характар мае таксама праца па папулярызацыі спадчыны Ф. Скарыны шляхам яе вяртання на Радзіму першадрукара. Як вядома, толькі нязначная частка яго выданняў (калекцыя з 10 адзінак) сёння захоўваецца ў нашай краіне. У той час як вынікі навуковай і даследчай працы паказваюць,

што ў свеце захавалася не менш чым 430 друкаваных асобнікаў і каля 40 рукапісных спісаў з кніг Ф. Скарыны.

У гэтым кантэксле вялікае значэнне мае справа пошуку і, пры магчымасці, вяртання кніжнай спадчыны пачынальнікаў беларускага кнігадрукавання ў дзяржаўныя бібліятэчныя зборы нашай краіны. Праца ў гэтым напрамку вядзеца ўжо даволі даўно. Так, у межах гэтай дзейнасці Нацыянальная бібліятэка Беларусі быў набыты шэраг рэдкіх і каштоўных кніг. Сярод іх: усе першыя выданні знакамітай працы Казіміра Семяновіча “Вялікае мастацтва артылерыі” (1650, 1651, 1676, 1729 гг.), старажытны беларускі “Псалтыр” (Вільня, 1782), “Жыція святых” Дэмітрыя Раствоўскага з самай старажытнай графічнай выявай Магілёва (Магілёў, 1702), унікальная калекцыя старажытных беларускіх карт і інш. Найбольш дарагія выданні набыты пры фінансавай падтрымцы беларускіх і замежных установ і арганізацый (у т.п. дзяржаўных – як Фонд Прэзідэнта па падтрымцы культуры і мастацтва, так і прыватных – напрыклад, БПС-Сбербанка). Многія іншыя беларускія ўстановы таксама дасягнулі значных поспехаў у справе вяртання кніжных помнікаў на радзіму. Сярод найбольш актыўных – Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага, Музей гісторыи Магілёва, Нацыянальны гісторыка-культурны музей-запаведнік “Нясвіж”, Нацыянальны гісторычны музей Рэспублікі Беларусь, Музей “Замкавы комплекс “Mir”.

Актыўнасць апошніх гадоў дазваляе выказваць надзею нават на магчымасць вяртання выданняў Францыска Скарыны. Нягледзячы на ўнікальнасць гэтих выданняў і выключную рэдкасць з'яўлення іх у продажы, магчымасць іх набыцця ў прыватных уладальнікаў існуе і сёння актыўна адпрацоўваецца. Прынамсі, магчымыя для куплі выданні сёння вядомы беларускім спецыялістам. Паказальным тут можа быць прыклад дзейнасці нашых папярэднікаў: у 1925 г. падчас святкавання 400-годдзя беларускага кнігадрукавання маладая БССР здолела знайсці магчымасць для набыцця дзесяці выданняў Францыска Скарыны – тых самых, што дагэтуль зберагаюцца ў фондах Нацыянальнай бібліятэki Беларусі.

У той жа час, рэальнае вяртанне першадрукаў Ф. Скарыны і яго паслядоўнікаў магчыма ў вельмі аблежаваным маштабе. У такой сітуацыі неабходна ажыццяўленне альтэрнатыўных мерапрыемстваў па вяртанні нашай кніжнай спадчыны ў науковы і грамадскі ўжытак беларусаў і іх еўрапейскіх суседзяў. Адным з такіх шляхоў уяўляеца часовае вяртанне арыгінальных выданняў у Беларусь падчас кніжных выстаў і іншых мерапрыемстваў. Такую практику ўпершыню распачала Нацыянальная бібліятэка Беларусі ў 2012 г. выставай адзінаццаті пражскіх выданняў Бібліі Ф. Скарыны са збораў бібліятэki Верхнялужыцкага науковага таварыства (Гёрліц, Германія). Падобныя выставы з замежных збораў запланаваны на бліжэйшыя гады.

Яшчэ адным альтэрнатыўным кірункам вяртання спадчыны пачынальнікаў беларускага кнігадрукавання з'яўляецца віртуальная яе рэканструкцыя і прадастаўленне шырокай аўдыторыі доступу да яе праз выкарыстанне сучасных інфармацыйных тэхналогій. Работа ў гэтым напрамку была распачата ўжо даволі даўно і прывяла да заўважных дасягненняў. Сёння праводзяцца работы па выяўленню, вывучэнню, правядзенню науковай экспертызы і стварэнні науковага апісання выданняў з замежных збораў, іх алічбоўка, ствараеца матэрыяльна-тэхнічная база. Калі казаць пра спадчыну беларускага першадрукара, то дзяякоўчы ўзаемадзяяньню Нацыянальнай бібліятэki Беларусі са сваімі замежнымі партнёрамі ўжо атрыманы лічбавыя копіі некалькіх дзясяткаў яго выданняў. Падобную працу неабходна больш інтэнсіўна праводзіць і ў дачыненні іншых беларускіх рэдкіх і старадрукаваных выданняў, якія, на жаль, адсутнічаюць у дзяржаўных зборах нашай краіны.

У якасці альтэрнатыўнага шляху вяртання кніжнай спадчыны можа быць разгледжана факсімільнае ўзнаўленне найбольш каштоўных помнікаў. Што і казаць, калі нават спадчына Францыска Скарыны дагэтуль не перавыдадзена ў поўным аб'ёме. Такое ўзнаўленне павінна быць выканана на найвышэйшым паліграфічным узроўні ў адпаведнасці з актуальнымі магчымасцямі нацыянальнага і сусветнага кнігавыдання.

За апошнія гады ў Беларусі рэалізаваны цэлы шэраг падобных выдавецкіх праектаў. Пабачылі свет у выглядзе факсімільнага ўзнаўлення Слуцкае Евангелле XVI ст. (2009), Віленскі “Буквар” 1767 г. (2012), Палацкае Евангелле канца XII – пачатку XIII ст. (2012), Баркалабаўскі летапіс XVII ст. (2013), “Посах кіравання” Сімёона Палацкага 1667 г. (2013), Тураўскае Евангелле XI ст. (2014) і інш. Многія з названых праектаў набылі агульнанацыянальны маштаб. Іх вынікі ў межах шматлікіх мерапрыемстваў ва ўсіх рэгіёнах Беларусі былі бясплатна перададзены ва ўстановы культуры, науки і адукацыі не толькі нашай краіны, але і замежжа.

Праект па факсімільным ўзнаўленні кніжнай спадчыны Францыска Скарыны быў нядайна ініцыяваны Нацыянальнай бібліятэкой Беларусі і Банкам БелВЭБ. Сёння ён знаходзіцца ў стадыі рэалізацыі і многія бібліятэкі, музеі, науковыя і навучальныя ўстановы Беларусі і замежных краін ужо атрымалі першыя тамы поўнага факсімільнага выдання кніжнай спадчыны першадрукара [5].

Комплексная праграма мерапрыемстваў павінна таксама ўключыць шматлікія іншыя выставачныя, асветніцкія, науковыя, віртуальныя, выдавецкія і іншыя мерапрыемствы, а таксама конкурсы, спаборніцтвы, гульні і віктарыны. Адпаведныя працапановы распрацаваны Нацыянальнай бібліятэекай Беларусі і праходзяць аблеркаванне ў прафесійных колах беларускіх бібліятэкараў. Яны прадугледжваюць правядзенне юбілейных мерапрыемстваў на працягу бліжэйшых дзесяці гадоў – ад сённяшняга 2015 г. года, калі мы святкуем 525-годдзе Скарыны, да 2025 г., калі будзе адзначана 500-годдзе завяршэння друкарскай

дзейнасці Ф. Скарыны. Аднак асноўная дата, на якую зроблены акцэнт Праграмы мерапрыемстваў, – безумоўна, 2017 г.

Грапановы маюць харктар рэкамендацыі, патрабуюць узделу бібліятэчнай супольнасці ў дапрацоўках і дапаўненнях і жадання прыняць уздел у іх рэалізацыі. Бяспрэчна, што рэалізацыя названых мерапрыемстваў магчымая толькі пры цесным супрацоўніцтве супрацоўнікаў бібліятэк, музеяў, архіваў, навуковых і навучальных устаноў, а таксама іх замежных партнёраў. Зразумелым з'яўляецца і тое, што рэалізацыя праграмы мерапрыемстваў магчымая толькі пры паўназённай падтрымцы гэтых ініцыятыў з боку органаў дзяржаўнага кіравання. На такую падтрымку, безумоўна, можна спадзявацца, паколькі запланаваны комплекс мерапрыемстваў дазволіць прадставіць Рэспубліку Беларусь як краіну з багатай культурнай спадчынай, даўнімі традыцыямі кніжнай культуры, цесна знітаванай з культурамі славянскіх і іншых еўрапейскіх краін. А ўстановы культуры, навукі і адукацыі ў гэтым кантэксце здолеюць пераканаўча давесці сваю выключную ролю ў развіцці сучаснага беларускага грамадства.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. **Біблія** : факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Францыскам Скарынаю ў 1517–1519 гг. : у 3 т. / [адказны рэдактар С. В. Кузьмін]. – Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Петrusя Броўкі, 1990–1991. – 3 т.
2. **Гравюры** Францыска Скарыны = Гравюры Франциска Скорины = Francisk Scorina's ehgravihgs : альбом / аўт. тэксту і склад. Л. Ц. Баразна ; навук. рэд. А. І. Жураўскі, П. В. Масленікаў, Г. В. Штыхаў; прадм. В. Ф. Шматава. – Мінск: Беларусь, 1990. – 190 с.
3. **Дварчанін, І.** Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве / Ігнат Дварчанін ; пер. з чэш. мовы Т. Кароткай. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – 185, [2] с.
4. **Кніжная** культура Беларусі: Да 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны : зб. навук. прац / Акад. навук БССР, Цэнтр. навук. б-ка імя Якуба Коласа ; [рэдкал.: Г. Я. Галенчанка і інш.]. – Мінск, 1991. – 220, [3] с.
5. **Кніжная** спадчына Францыска Скарыны = Книжное наследие Франциска Скорины = Book heritage of Francysk Skaryna : [да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання] / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; [адказны рэдактар А. А. Суша]. – Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2013.
6. **Конан, У. М.** Боская і людская мудрасць: Францішак Скарына: жыццё, творчасць, светапогляд / Уладзімір Конан. – Мінск : Рэдакцыя газеты “Голас Радзімы”, 1990. – 64 с.
7. **Ластоўскі, В.** Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі = Qudu knygos istorija: Спраба паясніц. кнігапісу ад канца Х да пач. XIX ст. / апрац. В. Ластоўскі; [вокл. выканоў М. Дабужынскі ; выд. коштам Бел. цэнтра ў Літве]. – Коўна: Адціснута ў друк. Ф. Сакалоўскага і Лана, 1926. – VIII, 776 с.
8. **Ластоўскі, В.** Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі / Вацлаў Ластоўскі ; [прадмова А. Сушы]. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2012. – 29, VIII, 776, [1] с.
9. **Мова** выданняў Францыска Скарыны / А. М. Булыка, А. І. Жураўскі, У. М. Свяжынскі ; АН БССР. Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 252, [1] с.
10. **Плютоховіч, М.** Францішак Скарына і яго літаратурная дзейнасць / М. Плютоховіч // Чатырохсотлецце беларускага друку = Quadragecentennium typorum alboruthenicorum: 1525–1925 : зборнік / Інстытут беларускай культуры. – У Менску, 1926. – С. 170.
11. **Скарына** і яго эпоха / [В. А. Чамярыцкі і інш.]; Акадэмія навук Беларускай ССР, Інстытут літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 479, [2] с., [23] л.
12. **Скарынаўская** чытанні : тэзісы дакладаў і паведамленняў / [рэдкалегія: У. І. Анічэнка (галоўны рэдактар) і інш.]. – Гомель, 1990. – 69 с.
13. **Францыск** Скарына і яго час : энцыклапедычны даведнік / [рэдкалегія: І. П. Шамякін (галоўны рэдактар) і інш.]; Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1988. – 607, [1] с.
14. **Францыск** Скарына: жыццё і дзейнасць : паказальнік літаратуры / Акадэмія навук Беларускай ССР, Інстытут літаратуры імя Я. Купалы АН БССР, Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Я. Коласа АН БССР, Кніжная палата СССР ; [складальнікі: Я. Л. Неміроўскі, Л. А. Осіпчык ; рэдактар А. І. Мальдзіс]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 267, [2] с.
15. **Чамярыцкі, В. А.** Беларускі тытан эпохі адраджэння : да 500-годдзя з часу нараджэння Францыска Скарыны / В. А. Чамярыцкі ; Праўленне тав-ва “Веды” Беларус. ССР. – Мінск, 1990. – 24 с.
16. **Чатырохсотлецце** беларускага друку = Quadragecentennium typorum alboruthenicorum: 1525–1925 : зборнік / Інстытут беларускай культуры ; [адказны рэдактар Аркадзь Смоліч; вокладка, застайка, канцоўка і загалоўныя літары па рысунках Марыі Лебедзевай і Міхала Эндэ]. – У Менску: коштам Інстытуту беларускай культуры, 1926. – [8], 353, [7] с.
17. **Five centuries of Scoriniana, XVI–XX** = Пяць стагоддзяў Скарыніяны, XVI–XX / Compl. and ed. : Vitaut Tumash. – New York : Byelorussian Inst. of Arts and Sciences, 1989. – 283 р.

СКАРЫНАЎСКІЯ ДНІ Ў ПОЛАЦКУ

Кожны год падчас святкавання Дня беларускага пісьменства Полацк ператвараецца ў святочны горад. Правядзенне свята спрыяе пашырэнню асветы і далучае ўсіх ўдзельнікаў да пісьменнага роднага слова, асобы знакамітага беларускага першадрукара, навукоўца і асветніка, палаchanіна Францыска Скарыны. Гэта – даніна павагі той вялікай справе, распачынальнікам якой ён стаў на зямлі сваіх продкаў. Усе мерапрыемствы, якія адбываюцца на святочных пляцоўках, аб'ядноўваюць арганізатораў, удзельнікаў і гледачоў у адзіную вялікую сям'ю нашчадкаў гістарычнай асобы.

Адна з таких пляцовак, а дакладней – самы сапраўдны літаратурны бульвар – адкрываецца ля Цэнтральнай бібліятэкі імя Францыска Скарыны. Менавіта тут, ля сцен галоўнай полацкай інтэлектуальнай скарбніцы, збираюча сапраўдныя сябры літаратурнага слова, а яе Вялікасць Кніга становіцца галоўным героям свята.

Так, у 2014 годзе тут гучалі і рок, і лірычна музыка, і пранікнёная вершаваныя радкі сябраў Беларускага літаратурнага саюза “Полацкая ветвь”. На выставе “От мала до велика” можна было пабачыць выданні рознага фармату, жанру і стылю. Інфармацыйны стэнд “Скарына ў свеце” распавядаў пра земляка па-за межамі радзімы. Самай адметнай фігурай “Чытай-Горада” стаў Францыск Скарына (у яго вобліку выступіў намеснік кірауніка БЛС “Полацкая ветвь” Аляксандр Раткевіч). І жадаючых атрымаць імянную грамату з яго рук было шмат, як і тых, хто не ўпісціў магчымасць сфатографавацца на памяць. Найбольш дасціпным прапаноўвалася паўдзельніцаць у парадзе забытых літараў, праверыць свае веды літараў старарускага алфавіта або іх гісторыю. Не менш карысна было акунуцца ў “Кнігаварот” – буккросінг (справа для палаchan ужо добра вядомая і даволі папулярная). З цікаласцю юныя палаchanе далучаліся да інтэрактыўнай дзіцячай пляцоўкі “Readers-тусоўка”, глядзелі тэматычныя відэаролікі, гулялі ў лато Бібліашані”, удзельнічалі ў працы краятыў-лабаратарыі “Я чытаю”, міні-квесце “Ад глінянай таблічкі да электроннай кнігі”, майстар-класе па book-арце “Цуда-кнігу створым” і нават пераўтвараліся ў артыстаў Тэатра-экспромта. На алеі праспекта Францыска Скарыны была арганізавана работа літаратурных салонаў “Чароўная сіла мастацтва” з презентацыяй кніг полацкіх паэтаў, літаратурнае кафэ “Урокі выдатнай асобы”, разгарнулася фотавыставка “Кніга і чытанне”, а таксама выставка дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва ўстаноў адукацыі Полацка і Полацкага раёна.

Ва ўстановах адукацыі праходзілі ўрокі “Полацканаўства”, арганізаваны тэматычныя выставы выданняў з сямейных бібліятэк. У Полацкім дзяржаўным універсітэце праведзены інтэрактыўны конкурс па распрацоўцы і стварэнні электроннай кнігі, выставка “Універсітэты Францыска Скарыны” і выставка-презентацыя друкаваных рабытэтаваў з фондаў Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка.

Падчас Скарынаўскіх дзён школьнікі змаглі акунуцца ў атмасферу скрынаўскай эпохі: наведвалі кніжныя выставы, музейныя ўроکі. І адным з найбольш цікавых мерапрыемстваў свята стаў фінальны этап краязнаўчага квесту “Полацкія лабірынты”, арганізатарам якога выступіў аддзел турызму, краязнаўства і экспурсій Полацкага раённага цэнтра дзяцей і моладзі. Усяго ў квесце прыняло ўдзел 17 каманд навучальных установ Полацка і Полацкага раёна.

Каля памятнага знака “Ў” у музычнай панараме выступалі вучні Полацкай дзіцячай школы мастацтваў, а на плошчы Францыска Скарыны – арганізавана канцэртна-забаўляльная праграма “Мы – нашчадкі Скарыны”.

У 2015 годзе падчас свята намаганнямі ўдзельнікаў была створана бібліятэчная кніга “Волшебная книга сказок”. Яркая, краятыўная вокладка кнігі вабіла як дзяцей, так і дарослыя, у выніку чаго адбылося сумеснае напісанне казкі. Бібліятэкарэы прапанавалі пачатак гісторыі, а кожны жадаючы змог працягнуць апавяданне і пакінуць свой імправізаваны след у літаратуры.

У рамках Дня беларускага пісьменства, пачынаючы з 2013 года праводзіцца дзіцяча-юнацкі форум “Скарынаўская дні ў Полацку”. З кожным годам форум пашырае межы. Каля ў 2014 годзе ў ім прыняло ўдзел больш за 2 тысячы навучэнцаў, то ў 2015 годзе – больш за 5 тысяч навучэнцаў з 15 гарадоў нашай краіны.

Такім чынам, “Скарынаўская дні” з'яўляюцца адкрытымі міжрэгіянальнымі праектамі, ярганізатарамі якога выступаюць Нацыянальны цэнтр мастацкай творчасці дзяцей і моладзі, Дзіцячы Фонд ААН (ЮНІСЕФ), а таксама аддзел адукацыі, спорту і турызму Полацкага райвыканкама.

Цэнтральны падзей форуму з'яўляецца Скарынаўская алімпіяды, якая праводзіцца з мэтай папулярызацыі духоўнай і культурнай спадчыны Скарыны, асветы ўдзельнікаў адукацыйнага працэсу, садзейнічання творчай рэалізацыі падрастаючага пакалення і педагогічных калектываў, стварэння неабходных умоў для выяўлення адoranых дзяцей, павышэння камунікатыўных кампетэнцый ўдзельнікаў алімпіяды, актыўізацыі работы факультатываў, спецкурсаў, гурткоў гуманітарнага кірунку. Так, у 2015 годзе ў рамках дзіцячага форума рэалізаваны адкрыты творчы праект “Нашчадкі Скарыны”, які ўключаў квест “Вароты гісторыі”, конкурсы альбомаў выяўленчага мастацтва “Знакамітаму земляку прысвячаецца...”, мастацкага чытання “Відэаталент” і мультымедыйных презентацый “Спадчына Скарыны – нацыянальны здабытак беларусаў”.

...А tym часам не менш цікавыя і змястоўнія мерапрыемствы адбываюцца і на іншых пляцоўках горада. Яскравае, жывое слова, што гучала на свяце і што гучыць праз гады і стагоддзі ў друкаваных радках паслядоўнікаў Францыска Скарыны, і сёння кранае людскія сэрцы. Трапятым агенчыкам асвятляе нашы душы і вядзе за сабой самым верным, нязменным шляхам – шляхам асветніцтва і дабрыні.

РАЗДЕЛ II

“СКАРЬІНДВУ КНІГУ Ў ВЕЧНАСЦЬ ПУСЦІШЬ...”

Цыкл історыянаучных, электронных выстаў,
кніжных экспазіцый

“СКАРЫНАВУ КНІГУ Ў ВЕЧНАСЦЬ ПУСЦІЦЬ...”
Цыкл краязнаўчых, электронных выстаў, кніжных экспазіцый

Назывы выставы і кніжных палац:

- Францыск Скарына: жыццё і дзейнасць беларускага асьветніка (Імя славное на века: Франциск Скорина ; Францыск Скарына: шлях служэння Радзіме і народу ; Ад Полацка і Нясвіжа – да Падуі і Венецыі; Вечныя дарогі і нястомныя пошуки Францыска Скарыны)
- Філасофскія і эстэтычныя погляды Францыска Скарыны
- “Людзям паспалітым для добрага научання” (Слова жывое: шляхам асьветніцтва і дабрыні)
- Мастацтва кнігі Францыска Скарыны
- Вяртанне праз стагоддзі: вобраз Францыска Скарыны ў выяўленчым мастацтве
- Напісане застаецца: вобраз Францыска Скарыны ў творах мастацкай літаратуры
- Праз прызму стагоддзяў: вобраз Францыска Скарыны ў тэатральным і кінамастацтве
- Францыск Скарына: вядомы і незнаёмы
- Духоўная спадчына Францыска Скарыны і сучаснасць
- Таямніцы стародрукаў: кнігі Скарыны ў сучаснай вокладцы
- Повязь часоў: матэрыйялы ў дапамогу адукатыўнай і выхаваўчай дзейнасці
- Выстава малюнкаў выхаванцаў дзіцячых школ мастацтваў, сачыненняў вучняў агульнаадукатыўных школ
- Горад-музей – Полацк

У межах цыкла магчыма падрыхтоўка агучанай выставы, з выкарыстаннем фанаграм, аудыякніг, відэафільмаў, слайд-шоу і іншых аудыявізуальных кампанентаў. Пры падрыхтоўцы экспазіцый могуць быць скарыстаны запісы старажытнай музыкі, дадатковы ілюстрацыйны матэрыйял (картаграфічныя выданні, выявы горада Полацка (гравюры 16 ст.), дэманстравацца літаратура, прысвечаная гісторыі Полацка (падраздел “Дзе Сафія плыве над Дзвіною, нібы карабель...”, або “Горад, накіраваны ў будучыню”) і інш.

Даведанча: супрацоўнікамі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі на працягу 2016 года ладзіліся выставы, на якіх было прадстаўлена нечаканае “прачытанне” вобраза першадрукара. Выява Скарыны была пададзена на шматлікіх календарах, медалях, марках, манетах. У свой час быў зняты фільм пад назвай “Я, Францыск Скарына”, пра што сведчыў аднайменны плакат. Вобраз “Малой падарожнай кніжыцы” выкарыстоўваўся як... вокладка нататніка. Выяву асьветніка можна было ўбачыць на значках, кубках, календарах, паштоўках, банкаўскіх картах і на майках, і нават на завушніцах – цалкам сучасныя вобразы прадстаўлены на размешчаных тут манекенах.

I. Францыск Скарына: жыццё і дзейнасць беларускага асьветніка

*Казаў
Сын Лукаша з Полацка
Вучоным мужам у Падуі:
–Дзякую
За ведаў нязгаснае полымя,
Пайду
Землякоў ім радаваць.
Усе да мясцін тых,
Дзе нарадзіліся,
Вялікую ласку
Маюць...
Мужы вучоныя
Пагадзіліся,
Што так
Сапраўды бывае.
Белая Русь
Славу займела
З ласкі
Свайго вандроўніка.
Кладуць славяне
Пашану белую
Да высокага
Помніка.*

Пятро Сушко. “Скарынава ласка”

Літаратура

1. **Арлоў, У. А.** Таянніцы Палацкай гісторыі / У. А. Арлоў. – Мінск : Полымя, 2000. – 464 с.
2. **Асіноўскі, С. М.** “Белья плямы” прыватнага жыцця вядомага чалавека / С. М. Асіноўскі // Архівы і справаводства. – 2013. – № 5. – С. 134–143.
3. **Аўдоніна, Т.** Францыск Скарына: шлях служэння Радзіме і народу / Т. Аўдоніна // Роднае слова. – 2013. – № 5. – С. 20–22.
4. **Беларусский просветитель** Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве : [сборник статей] / редколлегия: А. А. Сидоров (председатель) [и др.]. – Москва : Наука, 1979. – 279 с.
5. **Брага, С.** Доктар Скарына ў Маскве / С. Брага. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 47 с.
6. **Варанько, К. Д.** Да 525-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны (1490?–1551?) / К. Д. Варанько // Адукацыя і выхаванне. – 2015. – № 9. – С. 72–75.
7. **Галенчанка, Г. Я.** Францыск Скарына – беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар / Г. Я. Галенчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 280 с.
8. **Каліноўскі, І. І.** Палац і яго ваколіцы = Полоцк и его окрестности / І. І. Каліноўскі. – Мінск, 2005. – С. 43–47.
9. **Казбярук, У. М.** Францішак Скарына : навукова-папулярны нарыс / У. М. Казбярук. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2003. – 174 с.
10. **Каўка, А.** Тут мой народ : Францішак Скарына і беларусская літаратура XVI – пач. XX стст. / А. Каўка. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1989. – 255 с.
11. **Кісялёў, Г.** Францыск Скарына: загадкі партрэта / Г. Кісялёў // Роднае слова. – 2006. – № 3. – С. 96–99.
12. **Клышка, А.** Францыск Скарына, альбо Як да нас прыйшла кніга / А. Клышка. – Мінск : Беларусь, 2016. – 125, [74] с.
13. **Класікі беларускай літаратуры** [Выяўленчы матэрыял] : партрэты : вучэбнае выданне : [камплект рэпрадукцый] / мастакі: Н. В. Барай, В. А. Макаранка, В. І. Сенчанка ; рэдактар А. В. Спрынчан. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2011. – 33 л. : каліяр. афсет.
14. **Кніжная культура Беларусі** : да 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны / рэдкалегія: Г. Я. Галенчанка [і інш.]. – Мінск, 1991. – 223 с.
15. **Калеснік, У. А.** Тварэнне легенды : літаратурныя партрэты і нарысы / У. А. Калеснік. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1987. – 431 с.
16. **Культурный дзеяч Беларуси** [Выяўленчы матэрыял] : вучэбны дапаможнік для 5–8 класаў : [камплект рэпрадукцый] / ілюстрацыі: Л. А. Варэца, В. І. Варэца; тэкст: І. М. Слесарава, П. А. Лойка, Ю. Бохан. – Мінск : Інсолік, 1995. – 1 вокладка (18 асобных лістоў).
17. **Краіна Беларусь** : ілюстраваная гісторыя / тэкст У. Арлова ; мастак З. Герасімовіч. – 2-е выданне, дапрацаванае. – Bratislava [Браціслава] : Kalligram, 2012. – 317, [2] с.
18. **Лабынцаў, Ю.** Да совершенен будет человек... / Ю. Лабынцаў // Мы – беларусы. – Мінск, 2003. – С. 24.
19. **Лабынцаў, Ю.** Пачатае Скарынам / Ю. Лабынцаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1990. – 333 с.
20. **Лабынцаў, Ю.** Скарынаўскі каляндар / Ю. Лабынцаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1990. – 183 с.
21. **Мушынская, Т.** Па слядах Скарыны і Моцарта / Т. Мушынская // Мастацтва. – 2008. – № 10. – С. 48–51.
22. **Немировский, Е. Л.** Франциск Скорина : жизнь и деятельность белорусского просветителя / Е. Л. Немировский. – Минск : Мастацкая літаратура, 1990. – 596, [1] с.
23. **Полоцк.** Из пепла столетий [Изоматериал] = Polotsk. From ashes of centuries / составитель С. В. Пешин ; автор текста С. В. Тарасов ; фото О. В. Елькина. – Минск : Беларусь, 2010. – 118 с.
24. **Сідаровіч, Л.** Славутыя імяны Палацка / Л. Сідаровіч // Роднае слова. – 2010. – № 9. – С. 95–96.
25. **Скарына і яго эпоха** / В. А. Чамярыцкі [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 482 с.
26. **Сто асоб беларускай гісторыі** : гістарычныя партрэты / А. Мяснікоў. – 2-е выданне, дапрацаванае. – Мінск, 2009. – С. 36–39.
27. **Франциск Скорина** – белорусский гуманист, просветитель, первопечатник / [автор предисловия В. М. Конон ; редакция: М. Б. Ботвинник (ответственный редактор) [и др.]. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 187, [19] с.
28. **Францыск Скарына** : зборнік дакументаў і матэрыялаў / рэдактары: Я. Д. Ісаевіч, В. А. Чамярыцкі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1988. – 349 с.
29. **Францыск Скарына**. Жыццё і дзеянасць : паказальнік літаратуры / складальнік: Я. Л. Неміроўскі, Л. А. Осіпчык. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 269 с.
30. **Францыск Скарына і яго час** : энцыклапедычны даведнік / галоўны рэдактар І. П. Шамякін. – Мінск : БелСЭ, 1988. – 608 с.
31. **Францыск Скарына**: Спадчына і пераемнікі : анатаваны бібліографічны паказальнік / аўтар-складальнік Г. Я. Галенчанка. – Мінск : Красіка-Прынт, 2002. – 176 с.
32. **Чамярыцкі, В. А.** Беларускі тытан эпохі адраджэння : да 500-годдзя з часу нараджэння Францыска Скарыны / В. А. Чамярыцкі. – Минск : Таварыства “Веды” БССР, 1990. – 24 с.

33. Шимолин, В. Франциск Скорина: московский след / В. Шимолин // Беларуская думка. – 2016. – № 3. – С. 86–91.
34. Шумов, С. Удивительная Беларусь / С. Шумов, А. Андреев. – Москва : Алгоритм, 2008. – С. 425–429.
35. Эмігрант Францыск Скарына, ці Апалогія / аўтар-укладальнік Лявон Юрэвіч. – Мінск : Кнігазбор, 2015. – 623 с.

II. Філософскія і эстэтычныя погляды Францыска Скарыны

“Як звяры, што блукаюць у пущы, ад нараджэння ведаюць сховы свае, як птушкі, што лётаюць у паветры, помніць гнёзды свае, як рыбы, што плаваюць у моры і ў рэках, чуюць віры свае і як пчолы бароняць вулі свае – гэтак і людзі да месца, дзе нарадзіліся і ўзгадаваны ў Бозе, вялікую ласку маюць”.

Францыск Скарына

Філософска-этычныя погляды Скарыны – сваеасаблівы сінтэз сярэдневякова-хрысціянскіх, антычных і рэнесансава-гуманістычных ідэй. У цэнтры ўвагі – духоўны свет чалавека, яго каштоўнасці, ідэалы, прызначэнне: “Да совѣшн будет чоловѣк Божий и на всяко дѣло добро уготован”.

Ідэалам для Скарыны быў чалавек, які сплучаў біблейскую і філософскую мудрасць. Ва ўяўленні Скарыны мудрасць – гэта веды, веды існага: “Мудрость, якобы моць в драгом камени, и яко злато в земли, и ядро ув ореху. Кто ю [яе] знайдеть, сей знайде милость и достанеть благословенія от Господа, и приидеть к нему все доброе посполу с нею, хвала и честь безчисленая моцію ея, – она убо ест мати всех добрых речей и учитель всякому добруму умению”. Адукацыя, культура, лічыў, ён указываюць чалавеку шлях да індывідуальнага і грамадскага добра, з’яўляюцца асновай дабрачыннасці і зямнога Ѹчасця.

У прадмове да кнігі “Эсфір” Скарына сформуляваў сваё разуменне грамадскага абавязку: “Не толико сами себе народихомся на свет, но более ко службѣ Божией и посполитого доброго”. Сваю ўласную дзеянасць Ф. Скарына таксама разглядаў перш за ўсё як служэнне агульнаму дабру, як выкананне свайго абавязку перад народам, “братьями русью” і радзімай. Гэту думку ён падкрэсліваў амаль у кожнай прадмове і пасляслоўі.

Ф. Скарына – заснавальнік нацыянальна-патрыятычнай традыцыі ў гісторыі беларускай культуры і грамадской думкі. Свой патрыятызм выказаў у словам: “Понеже от прирождения звери, ходящие в пустыни, знают ямы своя; птицы, летающие по воздуху, ведают гнезда своя; рыбы, плывущие по морю и в реках, чуют виры своя; пчелы и тым подобная боронять ульев своих, – тако ж и люди, где зродилися и ускормлены суть по Бозе, к тому mestу великую ласку имают” (з прадмовы да кнігі ѻдавы Юдзіф).

Палітычны ідэал Скарыны – асветная, гуманная і моцная манархічная Ѹлада. На яго думку, правіцель павінен быць набожным, чульм, справядлівым да сваіх падданых. Ён абавязаны кіраваць крайнай у строгай адпаведнасці з законамі, сачыць за выкананнем правасуддзя. Адначасова правіцель павінен быць грозным і моцным, умець у неабходным выпадку абараніць свой народ. Аналіз асноўных дзяржаўна-прававых ідэй Скарыны дазваляе зрабіць вывад пра яго значны ўклад у прававую навуку, асабліва ў тэорыю дзяржавы і права. Супастаўленне прававых ідэй Скарыны са зместам Статута 1529 дазваляе зрабіць вывад аб практычным увасабленні некаторых яго ідэй у заканадаўстве. Гэта ў сваю чаргу дае падставы меркаваць, што ён мог прымакаць непасрэдны ўздел у распрацоўцы Статута 1529.

У аснове этичнай канцэпцыі – думка пра неабходнасць і магчымасць пастаяннага ѻдасканалення чалавека, ад якога залежыць дасканаласць грамадскага жыцця. Ен піша пра цара Саламона, які “не просил еси собѣ дней многих, ни богатства”, а “мудrosti и разума”. З этичнага вучэння Скарыны ўскосна вынікала, што людзей павінна аб’ядноўваць перш за ўсё ідэя агульнага добра, а грамадскія інтарэсы павінны быць вышэй за рэлігійныя рознагалоссі.

Скарына надаваў вялікае значэнне эстэтычнаму выхаванню і наогул духоўнаму ѻдасканаленню людзей сродкамі мастацтва. Пра гэта сведчыць яго панегірык “Псалтыру” – кнізе, якая з усіх частак Бібліі найбольыш блізкая да мастацтва – паэзіі і музыкі. Песні і вершы “Псалтыра” “всякіи немоющи, духовныи и телесныи, уздравляють, душу и смыслы освѣщають, гнев и яростъ усмиряють, мир и покой чинять, смуток и печаль отгоняют, чувствіе в молітвах дають, людей в приязні зводяют, ласку и милость укрепляють”. Яны – “покой денным суетам и роботам, защититель младым и радость старым, потеха и песня, женам набожная молітва и покраса, детем малым початок всякое доброе науки, дорослым помножение в науце, мужем моцное утврэжніе”.

Скарыне належала першыя спробы сілабічнага вершаскладання на тагачаснай беларускай мове. Рэнесансавае самасцярдженне асобы пісьменніка выявілася ў пастаянных дэкларацыях свайго аўтарства: “Я, Францыск, Скарынін сын з слauнага града Полацка...”. Гэта гучыць гордым лейтматывам ва ўсіх прадмовах і пасляслоўях, з якіх Скарына паўстае перад намі як таленавіты пісьменнік, перакладчык, філосаф, эстэтык, правазнаўца.

Подзвіг Францыска Скарыны – пераклад і выданне на тагачаснай беларускай мове Бібліі, якую ён разглядаў як сродак масавай асветы народа. Побач з англійскім перакладам Дж. Уікліфа (XIV ст.), чэшскім перакладам Я. Гуса (XV ст.) і нямецкім перакладам М. Лютера (XVI ст.) гэта быў адзін з першых перакладаў

Бібліі на нацыянальную мову. (Для пароўнання заўажым, што ў цяперашні час Біблія перакладзена – цалкам альбо часткова – прыкладна на 2092 мовы).

Выключна ўсе пастулаты Скарынавага светапогляду, рэалізаваныя ў яго творчасці і выдавецкай дзеянасці, надзвычай актуальны і надзённы сёня. А перспектыва будучыні забяспечваеца тым “законам прироженым”, пра які так натхнёна, так шчыра і пераканальна нагадваў нам праз вякі наш слынны суйчыннік.

Францыск Скарына нідзе спецыяльна не выкладаў сваіх філасофскіх і эстэтычных поглядаў у сістэматyzаванай форме. Яны могуць быць выяўлены толькі на падставе аналізу ўсёй яго літаратурнай спадчыны.

Літаратура

1. **Алексютовіч, М. А.** Скарына, яго дзеянасць і светапогляд / М. А. Алексютовіч. – Мінск : Акадэмія навук БССР, 1958. – 146 с.
2. **Великою ласкою:** Францишек Скорина в традициях славянского просветительства / ответственный редактор Н. С. Надъярных. – Москва : Подвиг, 1994. – 96 с.
3. **Голубева, Л.** Францыск Скарына (1490–1551) – грамадскі дзеяч, мысліцель, пэншадрукар, асветнік, адвакат / Л. Голубева // Юстыцый Беларусі. – 2003. – № 6. – С. 11–12.
4. **Дварчанін, І. С.** Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве / І. С. Дварчанін ; пераклад з чэшскай мовы Т. Кароткай. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 187 с.
5. **Дорошевич, Э. К.** Очерк истории эстетической мысли Белоруссии / Э. К. Дорошевич, В. М. Конон. – Москва : Искусство, 1972. – С. 49, 62–70.
6. **Калмыков, В.** Эволюция смыслов : духовное наследие Ф. Скорины и современность / В. Калмыков // Беларуская думка. – 2009. – № 1. – С. 104–108.
7. **Капранова, В. А.** История педагогики : учебное пособие для педагогики / В. А. Капранова. – 2-е издание, исправленное и дополненное. – Москва : Новое знание, 2005. – 240 с.
8. **Конон, В. М.** От Ренессанса к классицизму : становление эстетической мысли Белоруссии в XVI–XVIII вв. / В. М. Конон. – Минск : Наука и техника, 1978. – С. 13, 31–53, 65, 71, 75, 80, 112–114.
9. **Мальдзіс, А. І.** Францыск Скарына як прыхільнік збліжэння і ўзаемаразумення людзей і народаў / А. І. Мальдзіс. – Мінск : Навука і тэхніка, 1988. – 34 с.
10. **Майхровіч, С. К.** Нарыс гісторыі старажытнай беларускай літаратуры XIV–XVIII стагоддзяў / С. К. Майхровіч. – Мінск : Вышэйшая школа, 1980. – 254 с.
11. **Падокшин, С. А.** Філасофская думка эпохі адраджэння ў Беларусі : Ад Францыска Скарыны да Сімёона Палацкага / С. А. Падокшин. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 285 с.
12. **Подокшин, С. А.** Скорина и Будный : очерк философских взглядов / С. А. Подокшин ; научный редактор А. С. Майхрович. – Минск : Наука и техника, 1974. – 175 с.
13. **Подокшин, С. А.** Франциск Скорина / С. А. Подокшин. – Москва : Мысль, 1981. – 215 с.
14. **Франциск** Скорина – белорусский гуманист, просветитель, первопечатник : сборник научных трудов / ответственный редактор М. Б. Ботвинник [и др.]. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 206 с.
15. **Франциск** Скорина и традиции гуманизма в славянской культуре : тезисы докладов и сообщений на научной конференции, посвященной 500-летию со дня рождения Ф. Скорины, Москва, 20–21 ноября 1990 г. / [научное редактирование и подготовка к печати А. К. Кавко]. – Минск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1990. – 60, [5] с.
16. **Шалькевіч, В. Ф.** Філасофская думка ў Беларусі / В. Ф. Шалькевіч. – Мінск, 1976. – 86 с.
17. **Шчэрбін, М. М.** Ад Кірылы Тураўскага да Францыска Скарыны: развіццё ідэй патрытычнага выхавання ў Беларусі ў XII–XVII стагоддзях / М. М. Шчэрбін // Адукацыя і выхаванне. – 2013. – № 12. – С. 66–72.

III. “Людзям паспалітым для добра га навучання”

*Марыў калісці славуты Скарына,
“Ціснучы” кнігі на мове бацькоў:
Простаму люду ў роднай краіне
Зробіць даступнай ён мудрасць вякоў...*

Ніл Гілевіч. “Мара Скарыны”

*Скарына! Кніг яго крылатых
Святою нам зяе праз вякі.
Ён сеяў мудрасці зярніты,
Каб свет пазналі землякі.
Надзея Ярмак. “Скарынаўскае свята”*

Мова выданняў Францыска Скарыны – гэта мова, на якой гаварыла і пісала адукаванае насельніцтва тагачаснай Беларусі і ўсяго Вялікага княства Літоўскага. Яна адлюстроўвала прагрэсіўную тэндэнцыю, калі з пісьмовых тэкстau, пераважна свецкіх, такіх як летапісы і дзелавыя документы, а паступова і з канфесіянальнай літаратуры, выцясняліся старожытнарускія і царкоўнаславянскія рысы, якія замяняліся адпаведнымі сродкамі жывой беларускай мовы.

Даследчыкі прытымліваюцца думкі, што мова твораў Скарыны – узор беларускай рэдакцыі царкоўнаславянскай мовы (таксама беларуская мова, прамежкавая паміж царкоўнаславянскай і беларускай, старабеларускі “высокі” біблейскі стыль і г. д.). Гэты тып мовы ён стварыў у прымянеенні да патрэб свайго часу – зрабіць зразумелымі для чытачуў царкоўнаславянскія тэксты шляхам замены архаічных царкоўнаславянскіх форм і слоў мясцовымі беларускімі.

Стылявая вабнасць мовы адпавядае той задачы, якую ставіў перад сабой Скарына. Галоўнае ў ёй – яснасць і афарыстычная змястоўнасць. Звычайна гаваркове слова ў біблейскім стылявым кантэксце дзяякуючы Скарыну набывала выключочную меладычную, эстэтычную выразнасць.

З пункта погляду адносін да жывой беларускай мовы выданні падзяляюцца на дзве групы. “Псалтыр”, “Малую падарожную кніжку” і “Апостал” першадрукар выпускі ў царкоўнаславянскай мове беларускай рэдакцыі. Гэта значыць, што ў іх знайшлі адлюстрраванне многія рысы беларускай мовы ў галіне фанетыкі, граматыкі і лексікі.

Яшчэ далей пайшоў Скарына пры перакладзе іншых біблейскіх кніг. У перакладах пражскіх выданняў 1517–1519 гг. ён захаваў царкоўнаславянскую моўную аснову, але ўзбагаціў іх беларускімі моўнымі сродкамі ў такой меры, што мова яго перакладаў заняла самае крайнє становішча ў беларускай рэдакцыі царкоўнаславянскай мовы і фактычна аказалася прамежкавым звязком у працэсе пераходу ад царкоўнаславянскай мовы да беларускай у сферы рэлігійнага ўжытку.

У сваёй перакладчыцкай і асветніцкай дзеянасці Францыск Скарына стаяў ля вытокаў станаўлення нацыянальнай літаратурнай мовы. У лінгвістыцы ён паспеў зрабіць за цэлае пакаленне моўных рэфарматараў і пісьменнікаў і ў далёкім ад нас XVI ст. сваёй таленавітай моватворчасцю здолеў узняць родную мову на вышыню найдасканалейшай літаратурнай мовы Еўропы.

Літаратура

1. **Александровіч, С. Х.** Слова – бағаще : літаратурна-крытычныя артыкулы / С. Х. Александровіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1981. – С.62–68, 73–76.
2. **Булыка, А.** Роля Ф. Скарыны ў развіцці слоўнікавага складу старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы // Беларуская пісьмовая спадчына ў кантэксце ўсходнеславянскай культуры-гісторычнага працэсу XI–XIX стагоддзяў: вытокі, традыцыі, упływy : матэрыялы Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск, 24 мая 2010 г. / рэдкалегія: А. У. Бразгуноў [і інш.]. – Мінск, 2010. – С. 20–26.
3. **Варонька, К.** Графіка-арфаграфічныя асаблівасці кніг “Руф” і “Суддзі” Францыска Скарыны / К. Варонька // Роднае слова. – 2012. – № 7. – С. 40–43.
4. **Галуза, Г. М.** Гісторыя, мова, літаратура: Францыск Скарына / Г. М. Галуза, Ю. У. Саматыга // Народная асвета. – 2011. – № 7. – С. 35–36.
5. **Кісялёў, Г.** Скарынаўская сімволіка: вытокі, традыцыі, інтэрпрэтацыі / Г. Кісялёў; [навуковы рэдактар В. А. Чамярыцкі; аўтар прадмовы А. Мальдзіс]. – Мінск : Медысонт, 2009. – 542, [1] с.
6. **Лабынцаў, Ю. А.** Зерцало жития... : з літаратурнай спадчыны Францыска Скарыны / Ю. А. Лабынцаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1991. – 221 с.
7. **Мова** выданняў Францыска Скарыны / А. М. Булыка, А. И. Жураўскі, У. М. Свяжынскі ; АН БССР. Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 252, [1]с.
8. **Слоўнік** мовы Скарыны : у 2 т. – Мінск.
Т. 1: А–О / складальнік У. В. Анічэнка ; рэдактар В. І. Баркоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1977. – 475 с.
Т. 2: Д–К / складальнікі: У. В. Анічэнка, У. А. Бобрык, В. А. Ляшчынская ; рэдактар У. В. Анічэнка. – Мінск : Беларуская навука, 1999. – 416 с.
9. **Чамярыцкі, В.** Загадкавыя кніжныя знакі Францыска Скарыны / В. Чамярыцкі // Роднае слова. – 2016. – № 7. – С. 3–6.
10. **Шалькевіч, В. Ф.** Скорина и скориниана / В. Ф. Шалькевіч. – Минск : Право и экономика, 2001. – 117, [1] с.
11. **Яскевіч, А. А.** Творы Ф. Скарыны : жанравая структура, філасофскія погляды, мастацтва слова / А. А. Яскевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1995. – 142 с.

IV. Мастацтва кнігі Францыска Скарыны

*Гравюры Скарыны!
Ён выразаў іх
На спаконвечным
Дрэве гісторыі
Свайго народа,
Хоць мог бы падабраць*

*I больші падатлівы,
 I больші удзячны
 Матэрыйял.
 I выразаў ён іх
 Не штыхелем-разцом,
 А промнем сонца,
 Промнем сваёй веры
 I любові да народа.
 Таму штрых кожны
 Быў такі глыбокі,
 Што ні агонь,
 Ні забыцьё,
 Ні ворагі,
 Ні час
 Гравюраў гэтых
 Зьнішчыць
 Не змаглі.*

Максім Танк. “Гравюры Францыска Скарыны”

Выданні першадрукара вызначаюцца высокімі выдавецкімі і друкарскімі якасцямі. Іх упрыгожваюць сюжэтна-тэматычныя і прыкладныя па сваім прызначэнні ілюстрацыі, якія вылучаюцца арыгінальнасцю кампазіцый і сюжэтаў, майстэрствам гравіравання і рэалізмам. Скарына першы выкарыстаў ілюстрацыю як сродак, які дапамагае чытачу глыбей і паўней зразумець літаратурную крыніцу, ясней уяўіць сабе герояў кнігі, успрыняць яе змест.

Вялікімі сюжэтнымі гравюрамі адзначаны тытульныя лісты большасці кніг Бібліі. Напрыклад, тытульны ліст кнігі “Юдзіф” упрыгожаны гравюрай з выявамі біблейскіх асоб. Вылучаюцца гравюры Скарыны на тэмы Старога запавету – “Цар Давід”, “Бічаванне Іова”, “Суд Саламона”, “Саламон і царыца Саўская”, “Памазанне Давіда”, “Самсон і леў”, “Пераход цераз Іардан” і іншыя, змешчаныя ў Бібліі; новазапаветныя – “Хрышчэнне ў Іардане”, “Христос у Храме”, “Багародзіца з анёламі” (у “Малой падарожнай кніжцы”) і ілюстрацыі прыкладнога характару з выявамі храма, херувімаў, дома Саламона (таксама ў Бібліі).

Не звязанымі з тэкстамі кніг з’яўляюцца гравюры партрэт Скарыны і гравюра “Блаславенне”. Партрэт першадрукара двойчы змешчаны ў кнігах скарынаўскай Бібліі (“Ісус Сірахаў”, 1517; 4-й кнізе “Царства”), а таксама ў экзэмпляры кнігі “Быццё” (1519), які захоўваецца ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы і зроблены хутчэй за ўсё з натуры ў 1517 г. Гэта – адзін з самых ранніх, калі не першы, партрэтаў друкароў наougul. На гравюры Скарына паказаны ў сваім рабочым пакоі. Ён сядзіць у крэсле за невысокім столікам з пяром у правай руцэ. Перад ім – разгорнутая кніга, злева на палітры – другая кніга, на якую скіраваны погляд першадрукара. Мяркуеца, што Скарыну на партрэце павінна быць 27 гадоў, але выглядае ён значна старэйшы. Апрануты ў доктарскую мантую, на галаве – берэт. Столік пакрыты абрусам з беларускім арнаментам і выявай сігнета Скарыны. Вакол шмат розных рэчаў: кнігі, кошыкі, пясочны гадзіннік і г. д. Яны падкрэсліваюць інтарэсы Скарыны ў галінах кнігадрукавання, медыцыны, астрономіі, мастацтва. Асобныя дэталі носяць сімвалічныя характеристар. Так, працаўітая пчала, якая бачна ў правым ніжнім вугле партрэта, сведчыць пра руплівасць і працадольнасць. На гравюры няма ніводнага царкоўнага сімвала або атрыбута. Усе дэталі гавораць пра свецкія характеристары яго дзейнасці. Твор вылучаеца значнай мастацкай дасканаласцю. Рускі крытык У.В. Стасаў пісаў, што гэты партрэт не саступае самым выдатным нямецкім гравюрам свайго часу па характеристы малюнка, сіле і каларытнасці. Партрэт Скарыны – лепшая гравюра ў яго Бібліі. Аўтар пакінуў на ім сваю манаграму.

Астатнія гравюры скарынаўскіх выданняў, а лічыцца, што ствараліся яны рознымі людзьмі, аナンімныя. Частка з іх пазначана гербам-сігнетам Скарыны, што сведчыць пра яго непасрэднае дачыненне да гэтых твораў. Першадрукар быў ініцыятарам ілюстравання сваіх выданняў. Існуе думка, што Скарына сам рабіў малюнкі да сваіх гравюр і нават быў рэзчыкам. Да таго ж яму належала ўсе подпісы да ілюстрацый, мастацкі ўзоровень якіх розны. Малюнак часам умоўны, стылізаваны, фігуры выглядаюць каржакаватымі, дужымі, яны нібы набліжаны да гледача, што спрыяе манументалізацыі кампазіцыі.

Фігурныя выявы кніг Скарыны значна дапаўняюць арнаментальныя гравюры – застаўкі, канцоўкі, віньеткі і ініцыялы. Яны садзейнічаюць ідэйна-змястоўнай і дэкаратыўна-прасторавай арганізацыі старонак, падзяляюць тэкст на раздзэлы і главы, арганізоўваюць найболыш поўнае ўспрыманне надрукаванага. Адначасова сваім дэкорам надаюць старонкам прыгажосць, святочнасць, фарміруюць ансамбль мастацкай аздобы кніг у цэлым. Асабліва выразныя арнаментальныя “большіе” застаўкі, у якіх выявы людзей аб’яднаны з расліннай арнаментыкай. Гэтыя застаўкі звычайна размешчаны пасля прадмовы ў пачатку тэксту кнігі. Яны адзначаюць пачатак чытання і адначасова выконваюць раздзяляльную функцыю.

Асаблівае месца ў выяўленчым апараце скарынаўскіх выданняў адведзена сістэме ініцыялаў (буквиц). Расшыфроўка іх даследчыкамі раскрывае карпатліва распрацаваную сістэму буквиц-гравюр, у якіх

закадзіраваны пачаткі глаў буквара з малюнкамі. Упершыню ў Еўропе беларускі асветнік ілюструе загалоўныя літары выявамі жывёл, раслін, шырока вядомымі ў народзе з'явамі або дзеяннямі.

Старадрукі Скарыны лічацца сапраўднай “лабараторыяй пошукаў” ілюстрацыйных прынцыпаў аздаблення кнігі. Па багацці, разнастайнасці і майстэрстве арнаментальных элементаў у той час яны не мелі сабе роўных.

Літаратура

1. Агіевіч, У. У. Сімволіка гравюры Скарыны / У. У. Агіевіч. – Мінск : Беларуская навука, 1999. – 320 с.
2. Акуліч, С. А. Старожытная кніга – помнік мастацтва / С. А. Акуліч // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. – 1978. – № 2. – С. 15–18.
3. Акуліч, С. А. Шрыфт, арнамент і ксілагравюра ў выданнях Скарыны / С. А. Акуліч // Выяўленчае мастацтва Беларусі / складальнік В. Ф. Шматай. – Мінск, 1981. – С. 131–141.
4. Акушэвіч, А. А. Комплекс “гравюра – подпіс” у выданнях Францыска Скарыны як частка мастацкай прасторы кнігі / А. А. Акушэвіч // Мастацкая і музычная адкуацыя. – 2016. – № 3. – С. 30–34.
5. Вуглік, І. Р. Семантыка графікі Францыска Скарыны / І. Р. Вуглік // Искусство и культура. – 2015. – № 1. – С. 61–66.
6. Гравюры Францыска Скарыны [Выяўленчы матэрыял] : комплект открыток / автор текста В. Ф. Шматов. – Минск : Беларусь, 1989.
7. Гравюры Францыска Скарыны = Гравюры Франциска Скорины : альбом / аўтар тэксту і складальнік Л. Ц. Баразна ; прадмова В. Ф. Шматава. – Мінск : Беларусь, 1990. – 191 с.
8. Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Францыска Скарыны / укладанне, уступны артыкул і каментары У. Г. Кароткага. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 309 с.
9. Танк, М. Гравюры Скарыны : верш / М. Танк // Мы – беларусы : вершы / укладальнік Я. Міклашэўскі. – Мінск, 1988. – С. 257.
10. Шматов, В. Ф. Искусство книги Франциска Скорины / В. Ф. Шматов ; художник Ю. Игнатьев. – Москва : Книга, 1990. – 205, [2] с.
11. Шматай, В. Сярэдневяковое мастацтва кнігі і выданні Францыска Скарыны / В. Шматай // Беларускі гістарычны часопіс. – 2006. – № 5. – С. 43–49.

V. Вяртанне праз стагоддзі: вобраз Францыска Скарыны ў выяўленчым мастацтве

Свято запаветаў

Пранеслі вякі.

Далёкі Скарына,

Ён блізкі такі!

Нібыта ікону,

Яго мастакі

Малуюць з высокім натхненнем...

Васіль Жуковіч. “Францішак Скарына”

Спадчына Францыска Скарыны займае асаблівае месца ў выяўленчым мастацтве Беларусі. Надзвычай важнае значэнне набыў аўтапартрэт Скарыны. Упершыню ён быў надрукаваны ў кнізе “Ісус Сірахаў” у 1517 годзе, а ў 1519 г. быў паўтораны ў чацвёртай кнізе Царстваў. Выключная каштоўнасць партрэта заключаецца як у высокай мастацкай якасці, так і ў tym, што гэта ледзь не першая ў свеце прыжыццёвая выява не імператара, караля,магната, а асветніка і вучонага. Есць усе падставы сцвярджаць, што у графічных творах Скарыны, змешчаных ім у “Бібліі”, “Прамудрасці боскай”, “Хрысце і нявесце”, у гербе “залатой каньюнцы” вобраз сонца і месяца, у буквіцах А, О, Я – змешчаны выявы самага асветніка.

Першым вядомым мастацкім творам, прысвечаным Скарыне, з'явіўся скульптурны партрэт, выкананы ў 1910 г. дзеячом нацыянальнага руху Беларусі мастаком Я.Н. Драздовічам. Верагодна у 1917 годзе да 400-годдзя беларускага друкавання была створана гравюра невядомага мастака, якая была змешчана ў кнізе “Беларусь” (Берлін, 1919) і “Гісторыя беларускай літаратуры” М. Гарэцкага (Вільня, 1920). Існуе думка, што яе аўтарам з'яўляецца віленскі мастак С. Арлоўскі. Па другіх меркаваннях, ім мог быць П.М. Гуткоўскі. У 1925 г. гравюра з адпаведнымі дапаўненнямі была выкарыстана пры афармленні вокладкі кастрычніцкага часопіса “Малады араты”, які прысвячаўся святкаванню юбілею беларускага кнігадрукавання.

У 1925 годзе рэспубліка шырока адзначала 400-годдзе беларускага кнігадрукавання і ў гэтым жа годзе была арганізавана 1-я Усебеларуская мастацкая выстаўка ў Мінску. Гэтыя важныя падзеі спрыялі стварэнню мастацкіх твораў, прысвечаных Скарыне. Так, А.М. Бразер выставіў бюст Скарыны, Я.М. Кругер – жывапісны партрэт у рост, а А.Г. Касцелянскі – жывапісны пагрудны партрэт. Для Віцебскага краязнаўчага музея З. І. Азгур у 1925 г. выконвае бюст Ф. Скарыны, а ў 1927 г. гіпсовую маску “Францыск Скарына — першы кнігавыдавец Беларусі”, статую асветніка, які сядзіць у крэсле, а таксама пагрудны

партрэт з кнігай у руках. Апошні партрэт уваходзіў у серыю гістарычных дзеячаў Беларусі, якія тыражыраваліся Мінскай фабрыкай, выконваліся з гіпсу, прапітваліся лакам “пад слановую костку”, прадстаўлялі скulpturu малых форм (да 20 см).

Сярод жывапісцаў і скulptaraў, якія звярталіся да вобраза Ф. Скарыны, шэраг імён: С.П. Герус, П.А. Сергіевіч, Л.С. Ран, А.І. Кроль, У.І. Кухараў, І.В. Ахрэмчык, А.Глебаў, А.П. Марыкс, А.М. Кашкурэвіч, А.А. Марачкін, Г.Х. Вашчанка, Л.Д. Шчамялёў, Г.Я. Ціхановіч і іншыя творцы.

Манументальнае мастацтва. Першы твор у гэтай галіне – фрэска італьянскага мастака Джакома Форна, які ў 1942 г. па заказу Падуанскага ўніверсітета робіць роспіс знакамітай залы, дзе адбываліся ўрачыстыя пасяджэнні “святой калегіі” ўніверсітета. “Дзеля павелічэння славы і чесці славутага горада” было вырашана напісаць сорак партрэтаў выдатных дзеячаў, якія прынеслі славу сусветнай навуцы і культуры і якія вучыліся ці вучылі ў сценах гэтага ўніверсітета. Адсюль узнякла і назва залы Сарака.

Плакаты і афішы, прысвечаныя Скарыне, з'явіліся адносна нядаўна. Гэта было звязана з пастаноўкай п'есы А. Петрашкевіча “Напісанae застаецца” ў Гродзенскім абласным драматычным тэатры ў 1978 г. (аўтар афішы М. М. Якунін); і ў Беларускім дзяржаўным тэатры імя Янкі Купалы ў 1979 г. (аўтар Э.К. Агуновіч). У 1976 г. У.Я. Крукоўскі зрабіў першы плакат, прысвечаны Скарыне, дзе ствараў глыбокі псеіхалагічны вобраз, а таксама змог раскрыць усю складанасць і трагізм асабістага жыцця вялікага асветніка і мысліцеля, які большую частку свайго жыцця вымушаны правесці на чужбіне.

У кніжнай ілюстрацыі Скарынінская тэма пачала развівацца ў сувязі са з'яўленнем першых гістарычна-бібліяграфічных твораў пра Скарыну – драматычныя паэмы М. Клімковіча “Георгій Скарына” і аднайменнага гістарычнага рамана М. Садковіча і Я. Львова. У 1947 г. А. Сапетка зрабіў вокладку да паэмы, у якой выкарыстаў матывы скарынінскага арнаменту, а ў 1951 А.Н. Тычына аформіў раман.

Медальерная Скарынія на доўгі час затрымалася ў сваёй распрацоўцы. Некалі развітая ў сярэдневяковай Беларусі, такая галіна выяўленчага мастацтва, як дробная пластыка, з цягам часу заняпала і пачала адраджацца толькі з 60-х гадоў XX ст. Штуршком для стварэння першага медаля Скарыны, з'явіўся юбілей, прысвечаны 450-годдзю беларускага кнігадрукавання (1967) і прыняцце Саветам Міністэрства БССР рашэння аб правядзенні конкурсаў у паліграфіі па афармленню кніг і ўзнагароджанні пераможцаў дыпломамі і медалямі Францішка Скарыны. Першы медаль быў створаны ў 1967 г. мастаком А.М. Кашкурэвічам і адштампаваны тыражом у 820 экземпляраў са спецыяльных сплаваў бронзы. Гэты медаль стаў свайго роду мастацкім узорам для наступных. Тут А.М. Кашкурэвіч упершыню увёў профільнае адлюстраванне твару Скарыны.

Экаратыўна-прыкладное мастацтва пастаянна выкарыстоўвала тэмы, сюжэты, арнаменты скарынінскіх твораў. У сюжэтных кампазіцыях налібоцкіх майстроў 18 ст., беларускай кафлі 17 ст. прысутнічаюць матывы скарынінскага арнаменту. У 1920-я г. студэнты Віцебскага мастацкага тэхнікума пад кірауніцтвам М.П. Міхалапа зрабілі керамічнае пано “Скарына”. У ткацтве вобраз Скарыны пачаўся з эскізаў для габеленаў Л.Ц. Баразны “Скарына” і “Трыумф Скарыны” (1971).

Сёння помнікі Франціску Скарыне ўстаноўлены ў Полацку, Мінску, Лідзе, Калініградзе, Празе. 11 жніўня 1974 г. ўсталяваны помнік у Полацку (аўтары А. К. Глебаў, І. М. Глебаў, А.М. Заспіцкі). У Мінску перад фасадам будынка Нацыянальной бібліятэкі Беларусі ўстаноўлена бронзавая фігура беларускага першадрукара Франціска Скарыны (аўтары Аляксандр Дранец і Віктар Крамарэнка, 2005). Галоўны ўваход бібліятэцы сімвалічна выкананы ў выглядзе раскрытай кнігі з выявамі на тэму развіцця сусветнага і славянскага пісьменства, а таксама словамі з Бібліі Франціска Скарыны “Каб быў дасканалым Божы чалавек” на 19 мовах свету.

Адлюстраванне вобраза Скарыны ў выяўленчым мастацтве з кожным годам набывае новыя рысы. Да гэтай тэмы звяртаюцца ўсё больш і больш аўтараў. Мы спадзяємся, што не толькі мастацкая Скарынія папоўніцца новымі выдатнымі творамі, але, наогул усё мастацтва і культура Беларусі ўзбагаціцца новымі здабыткамі.

Літаратура

1. **Азгур, З.** Незабыўнае : успаміны / З. Азгур. – Мінск : Дзяржаўнае выдавецтва БССР, 1962. – С. 240–254.
2. **Аляксеева, І.** Скарына ў творах Драздовіча / І. Аляксеева, А. Марачкіна // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1994. – № 10. – С. 62–64.
3. **Беларускі** савецкі жывапіс = Белорусская советская живопись / складальнік А. В. Аладава. – Мінск : Беларусь, 1978. – С. 100.
4. **Воронова, О. П.** Гавриил Вашченко [Изоматериал] : живопись, монументальное искусство : альбом / О. П. Воронова. – Москва : Советский художник, 1980. – С. 36.
5. **Герасімаў, Г.** Вобраз Франціска Скарыны ў беларускім жывапісе другой паловы ХХ–ХХІ ст. / Г. Герасімаў // Роднае слова. – 2013. – № 8. – С. 78–82.
6. **Каліноўскі, І. І.** Полацк і яго ваколіцы = Полоцк и его окрестности / І. І. Каліноўскі. – Мінск, 2005. – С. 43–47.
7. **Ліс, А.** Пётра Сергіевіч / А. Ліс. – Мінск : Навука і тэхніка, 1970. – С. 65–67.
8. **На марках** – Ф. Скорина : [посвящена 480-летию белорусского книгопечатания] // Народнае слова. – 1997. – 9 кастр. – С. 6.

9. **Петерсон, Э. А.** Портретная скульптура Советской Белоруссии / Э. А. Петерсон. – Минск : Вышэйшая школа, 1982. – С. 14.
10. **Пугачева, Э.** Возвращение через века / Э. Пугачева // Неман. – 1991. – С. 168–161.
11. **Скарына і яго эпоха** / В. А. Чамярыцкі [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 482 с.
12. **Чамярыцкі, В.** Загадкавыя кніжныя знакі Францыска Скарыны / В. Чамярыцкі // Роднае слова. – 2016. – № 7. – С. 3–6.
13. **Франциску Скорине** посвященные : аннотированный указатель произведений литературы и искусства / составитель В. Дышиневич. – Минск : ГБ БССР, 1982. – 162 с.

VI. Напісанае застаецца: вобраз Францыска Скарыны ў творах мастацкай літаратуры

*Сёння сонца нам радасцю свеціць,
Заліло ясным золатам дзень.
Я хачу праз сівыя сталяці
У мінуўшчыны даль паглядзець...*

*Ой, вы родныя спелыя ніvy!
Хто вам цвёрдую глебу ўзняў?
...Мне прыпомніўся вобраз Скарыны
З поўнай жменяй жамчужын-зярнят.*

Ганна Брэская. “Францішку Скарыне”

Артыкулы “Вобраз Францыска Скарыны ў выяўленчым мастацтве і мастацкай літаратуры” ў энцыклапедычным даведніку “Францыск Скарына і яго час” займае ажно 8 старонак, і гэта не лічачы, што многія іншыя слоўнікавыя артыкулы ілюструюцца творамі Скарыніяны. Больш за тое, Скарыніяна ўвесь час папаўняеца.

Скарынінская тэма стала ўжо традыцыйнай у творах беларускіх паэтаў...

Што да драматургіі, то найбольш значнай падзеяй у гэтым жанры стала гістарычна драма А. Петрашкевіча “Напісанае застаецца”. Дзеянне канцэнтруеца вакол гістарычна верагоднай падзеі — паездкі Скарыны з Адвернікам, мецэнатам і паплечнікам, у Вітэнберг, дзе яны хацелі набыць абсталяванне для друкавання кніг. У стоеанай барацьбе за душу Скарыны каталіцкая інквізіцыя заката- вала да смерці Адверніка і ледзь не ўвязала на касцёр беларускага асветніка. Пісьменнік шырока карыстаецца перыфразамі скaryнінскіх прадмоў, якімі асветнік абгрунтаваў сваю гуманістычную канцэпцыю жыцця і культуры.

Вобраз Скарыны спадарожнічаў творчасці У. Каараткевіча ў паэзіі, гістарычнай прозе і публіцыстыцы. У эсе “Зямля пад белымі крыламі” ён паказаў Скарыну як аднаго з самых выдатных дзяячаў Адраджэння, яго выключочную ролю ў гісторыі беларускай культуры пісьменнік раскрыў у нарысе “Вера ў сілу дабрыні, або Сын Беларусі, сын Прагі”. У вершы “Багдановічу” ён нечакана павярнуў вобразную думку Багдановічавага верша, надаўшы ёй значэнне запавета, звернутага да “Скарынавых унукаў”, нашых сучаснікаў:

Есць у вас, як і ў іншых святыня.
Не давайце святыні пасам!
Не давайце з яе глуміцца...
Бо святы ізумруд заміліца
У пярсцёнку тваім, Беларусь.

Літаратура

1. **Арочка, М. М.** Судны дзень Скарыны : драматычная паэма / М. М. Арочка. – Мінск : Сталія, 2001. – 183 с.
2. **Клімковіч, М. Н.** Георгий Скорина : драматическая поэма / М. Н. Климкович. – Ленинград : Советский писатель, 1958. – 392 с.
3. **Кодер, Дональд М.** Мой Франциск Скорина : эссе / Дональд Кодер ; перевод с английского А. Новикова, Г. Ермаковой. – Минск : Беларускі кнігазбор, 2000. – 72 с.
4. **Курейчик, А.** Скорина : пьеса / А. Курейчик // Западная Двина. – 2006. – № 1, 2.
5. **Курейчик, А.** Скорина : избранные пьесы / А. Курейчик. – Минск : Мэджик Бук : А. Н. Вараксин, 2006. – 366, [1] с.
6. **Лойка, А. А.** Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае : раман-эсэ / А. А. Лойка. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2009. – 366 с.
7. “Народу свайму ўслугуючы...” : творы беларускіх аўтараў, прысвячаныя Францішку Скарыне. – Мінск : Рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр культуры, 1990. – 184 с.
8. **Неміровскій, Е.** По следам Франциска Скорины : документальная повесть / Е. Неміровскій. – Минск : Беларусь, 1990. – 270, [1] с.
9. **Падарожная** кніжка Скарыны / укладальнікі: С. Панізік, В. Дышыневіч. – Мінск : Юнацтва, 1990. – 326 с.

10. **Петрашкевіч, А. Л.** Напісанае застаецца. Францыск Скарына : гістарычна драма ў 2-х дзеях / А. Л. Петрашкевіч. – Мінск : Маастацкая літаратура, 1982. – 119 с.
11. **Рассолов, М. М.** Франциск Скорина : исторический роман / М. Рассолов. – Москва : ТЕПРА-Книжный клуб, 2007. – 416 с.
12. **Садкович, М.** Георгий Скорина : исторический роман / М. Садкович, Е. Львов. – Москва : Детская литература, 1988. – 382 с.
13. **Франциску** Скорине посвященные : аннотированный указатель произведений литературы и искусства / составитель В. Дышиневич. – Минск : ГБ БССР, 1982. – 162 с.
14. **Штэйнер, І. Ф.** Мудrosti зачало и конець..., або Спакушэнне Скарыны : п'еса / І. Штэйнер ; прадмова П. В. Васючэнкі. – Гомель : Барк, 2012. – 73 с. – Рэцэнзія: Сліва, М. “Не навуковы трактат, а маастацкі твор” / М. Сліва // Краязнаўчая газета. – 2013. – № 10 (сак.). – С. 5. Пра новую кнігу “Мудrosti зачало и конець..., або Спакушэнне Скарыны” гомельскага аўтара Івана Штэйнера.

* * * *

15. **Аколава, В.** “Ад Францыска Скарыны – першыя кнігі” : верш / В. Аколава // Там, дзе вежы Сафіі / укладальнік Н. Я. Гальпяровіч. – Мінск, 2003. – С. 61.
16. **Бядуля, З.** Паходні : верш / З. Бядуля // Бацькаўшчына : зборнік гістарычнай літаратуры / укладальнік С. С. Панізняк. – Мінск, 1997. – С. 242.
17. **Дудар, А.** Скарына : верш / А. Дудар // Бацькаўшчына : зборнік гістарычнай літаратуры / укладальнік С. С. Панізняк. – Мінск, 1997. – С. 244.
18. **Жук, К.** Францішку Скарыну : верш / К. Жук // Зямная ноша : вершы і паэма / К. Жук. – Мінск, 1988. – С. 30.
19. **Караткевіч, У.** Скарына пакідае радзіму : верш / У. Караткевіч / Збор твораў : у 8 т. / У. Караткевіч. – Мінск, 1987. – Т. 1. – С. 163–164.
20. **Касцюк, Ю.** Каля помніка Скарыне : верш / Ю. Касцюк // Там, дзе вежы Сафіі / укладальнік Н. Я. Гальпяровіч. – Мінск, 2003. – С. 172–173.
21. **Куніцкі, З.** Помнік Скарыне : верш / З. Куніцкі // У цянётах часу : вершы / З. Куніцкі. Наваполацк, 2004. – С. 23.
22. **Лукша, В.** Апошні сон Францыска Скарыны : верш / В. Лукша // Там, дзе вежы Сафіі / укладальнік Н. Я. Гальпяровіч. – Мінск, 2003. – С. 192–193.
23. **Макарэвіч, В.** Скарына : вершы / В. Макарэвіч // Беларуская думка. – 2000. – № 9. – С. 146.
24. **Пашкоў, Г.** Партрэт Скарыны у Падуі : верш / Г. Пашкоў // Мы – беларусы : вершы / укладальнік Я. Міклашэўскі. – Мінск, 1988. – С. 258.
25. **Сушко, П.** Скарынава ласка : верш / П. Сушко // Бацькаўшчына : зборнік гістарычнай літаратуры / укладальнік С. С. Панізняк. – Мінск, 1997. – С. 247.

У раздзеле могуць быць прадстаўлены вершы М. Багдановіча, З. Бядулі, У. Караткевіча, М. Танка, Л. Геніюш, Д. Бічэль-Загнетавай, Р. Барадуліна, Г. Бураўкіна і інш.; п'есы В. Ластоўскага, М. Грамыкі, Я. Дылы, А. Петрашкевіча; драматычныя паэмы М. Арочкі, М. Клімковіча. Раманы і аповесці А. Лойкі, М. Садковіча, С. Хурсіка, а таксама літаратурная крытыка да твораў.

VII. Праз прызму стагоддзяў: вобраз Францыска Скарыны ў тэатральным і кінамастацтве

*0, Францішак... Францішак Скарына,
што над гранкай друкарскаю гнуўся!..
Ведай, праца твяя пакарыла
новы свет для сівой Беларусі!*

*Бо сягоння спяваюць баяны,
бо ўжо разгарнуліся крыллі...
Перамогі вяселлем п'яныя,
мы ўспомнім Францішка Скарыну,*

*што радзіўся калісь над Дзвіною,
вандрываў над яе берагамі;
што аправіў мужычную мову
ў неўміраючы гнуткі пергамент.*

Алесь Дудар. “Скарына”

Да велічнай постаці выдатнага беларускага асветніка і першадрукара XVI стагоддзя, нашага земляка Францыска Скарыны звязталіся ў розны час многія айчынныя паэты, празаікі, драматургі, дзеячы тэатра і кіно.

У тэатры першым “кінуў кліч” яшчэ ў 1920-я гады Міхайла Грамыка, стварыўшы п’есу “Скарыйнік сын з Палацка”, пастаноўку якой у 1926 годзе ажыццяўіў сталічны БДТ-1. У сярэдзіне 40-х гадоў мінулага стагоддзя яшчэ адзін беларускі драматург – Язэп Дыла звярнуўся да гэтай асобы і напісаў п’есу “Падаунскі студэнт”, якая, аднак, так і не была ўласцівена на сцэне.

Затое напрыканцы 60-х на кінаэкраны выйшаў фільм Барыса Сцяпанава “Я, Францыск Скарыйна” з маладым Алегам Янкоўскім у галоўнай ролі. І ўжо ў 70-ыя цікавасць да гэтай асобы зноў праявілі і беларускія драматурги. Алесь Петрашкевіч піша ці не лепшы свой твор – “Напісане застаецца”, што убачыў свято рампы адразу ў двух айчынных тэатрах – Купалаўскім і Гродзенскім абласным драматычным. Вобраз Францыска Скарыйны стаў адным з этапных у творчым лёсе народнага артыста СССР, знанага купалаўца Віктара Таракава. П’еса “Прадрок для Айчыны” са своеасаблівой дылогіі Петрашкевіча была паставлена толькі Беларускім тэлебачаннем у 1995 годзе.

Практычна ўсе аўтары, што звярталіся да асобы Скарыйны, паказвалі вялікага беларускага гуманіста ўжо ў сталы перыяд яго жыцця. А вось Георгій Марчук звярнуўся да таго часу, калі асоба, духоўны свет Скарыйны-падлетка яшчэ толькі фарміраваліся. Такім чынам, дзеянне п’есы і спектакля “Кракаўскі студэнт”, прэм’ера якога прыйшла ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа, адбываецца, калі Францыску яшчэ не было і 14-ці, хаця пры гэтым ён паспей зведаць горкі смак няўдалага кахання і займеў цвёрды намер паступіць у адзін з прэстыжных універсітэтаў суседняга з Вялікім княствам Літоўскім Польскага каралеўства.

Літаратура

1. **Авдоніна, Т. В.** Францыск Скорына: личность белорусского просветителя в драматургии / Т. В. Авдоніна // Искусство и культура. – 2014. – № 1(13). – С. 69–80.
2. **Бондарава, Е.** Скарыйна – праз аб’ектыў кінакамеры / Е. Бондарава // Мастацтва Беларусі. – 1991. – № 3. – С. 44–45.
3. **Бондарэва, Е. Л.** В кадре и за кадром : о людях и фильмах белорусского кино / Е. Л. Бондарэва. – Минск : Издательство БГУ, 1973. – С. 206.
4. **Катовіч, Т.** Каравелы маладосці і любові / Т. Катович // Настаўніцкая газета. – 2008. – 24 чэрв. – С. 4.
5. **Клімова, А.** Хочу видеть самобытных гроев / А. Клімова // Кино Советской Белоруссии : сборник / составитель Е. Бондарэва. – Москва : Искусство, 1975. – С. 308–310.
6. **Красінскі, А. В.** Экран земли Белорусской : страницы истории белорусского кино / А. В. Красінскі. – Москва : Союз кинематографистов СССР, 1973. – С. 46–47, 53, 70.
7. **Крупеня, Я.** На экране – гісторыя [мастацкі фільм “Я, Францыск Скарыйна...”] / Я. Крупеня // Звязда. – 1971. – 13 студз.
8. **Лявонаў, К.** Неўміручи свет Скарыйны / К. Лявонаў // Звязда. – 1979. – 1 крас.
9. **Няфагіна, Г.** Светач беларускага народа. Вобраз Скарыйны ў беларускай драматургіі / Г. Няфагіна // Роднае слова. – 1992. – № 7–8. – С. 47–53.
10. **Рудовіч, М.** Дзень добры, Скарыйна! / М. Рудовіч // Літаратура і мастацтва. – 2008. – 10 кастр. – С. 10.
11. **Старых, М.** “Я, Францыск Скарыйна...” / М. Старых // Чырвонае змена. – 1971. – 26 студз.
12. **Я, Францыск Скарыйна...** // На экранах Беларусі. – 1970. – № 12. – С. 1–4.

VIII. Духоўная спадчына Францыска Скарыйны і сучаснасць

...Пад месяцам, пад сонцам Палацкіх капліц,
Пад спеўчымі званамі залачоных вежаў,
Пад паліўнічым рогам у явах таямніц
З'явіўся наш Скарыйна кветкай родных мяжаў,
Вясёлкай з-пад туману.

На мове паспалітай простых пастыроў
Тлумачыў ён прадракаў сказы-святанісы.
Жыў твор яго ў народзе, нібы ў жылах кроў,
Праменіўся над краем сонечнаю рысай,
Аздобаю нябеснай.

Пад замкам Гедыміна над ракой Віллэй
Яшчэ адзін таставамант славіў нашу долю:
To быў Літоўскі Статут. Праўдаю святой,
Імпэтнаю Пагоняй мкнуўся ён па полі
I па даліне роснай.

*Яичэ было паходняў па дарозе шмат,
Якія нам свяцілі ў цемры доўгай ночы:
Вянок народных несняў фарбамі багат,
І хмеліць сэрца, ззяннем слепіць вочы
Вянок наш мятарутны.*

*Ці помніце вы песні аб сваіх дзядох?
Ці бачыце паходні, родныя саколы?
Ці пойдзеце наперад па святых слядох?
Ці будзеце свяціца ў родным творчым коле?
Ці будзеце магутны?*

Змітрок Бядуля. Паходні

З кожным годам усё больш выражана ўсведамляючыя веліч здзяйснення Францыска Скарыны. Аднак склалася так, што беларускія даследчыкі прыступілі да вывучэння яго спадчыны пасля того, як рускія і польскія зрабілі важкі ўклад у скарыназнаўства.

У ХХ ст. у гэтую працу ўключыліся беларускія вучоныя – Я. Карскі, М. Гарэцкі, В. Ластоўскі і іншыя. У пасляваенны перыяд з'явіліся манографіі і нарысы В. Чапко, М. Алексютовіча, С. Майхровіча, С. Падокшына, цікавая кнішка для школьнікаў А. Клышкі і значная колькасць публікаций у навуковых зборніках і перыядычных выданнях.

У 80-я гг. ХХ ст. скарыназнаўчыя даследаванні моцна стымуляваліся падрыхтоўкай да 500-годдзя з дня нараджэння першадрукара, якое адзначалася ў 1990 годзе. Рашэннем ЮНЕСКА скарынінскі юбілей уключаўшы ў лік найбольш слáўных дат у сусветнай культуры. У сувязі з гэтай датай была створана Скарынінская энцыклапедыя, ажыццёўлена факсімільнае выданне Бібліі Францішка Скарыны, трохтомны “Слоўнік мовы Францішка Скарыны”, з'явіліся ў друкузборнікі ўсіх вядомых дакументаў і матэрыялаў і іншыя публікацыі, у тым ліку манографічнага характеру. Асабліва прыкметны ўклад у скарыназнаўства ўнеслі такія даследчыкі як Л. Неміроўскі, Ю. Лабынцаў, А. Каўка, А. Мальдзіс, У. Конан, В. Чамярыцкі, В. Шматоў, Г. Галенчанка, А. Яскевіч, А. Лойка, У. Агіевіч і іншыя. Не адно дзесяцігоддзе спадчына Скарыны плённа даследуецца ў Беларускім інстытуце навукі і мастацтва ў Нью-Йорку.

Да вялікага свята ў айчыннай культуры – 500-годдзя беларускага кнігадрукавання застаецца няшмат часу, а рупліўцы з кнігавыдавецкай сферы ўжо рэалізавалі надзвычай адметную ініцыятыву насыстрава юбілею – презентавана кніга “Францыск Скарына на мовах народаў свету”, якая пабачыла свет у Выдавецкім доме “Звязда” пры фінансавай падтрымцы Міністэрства інфармацый Рэспублікі Беларусь (аўтар ідэі і ўкладальнік Алеся Карлюковіч).

У межах аднаўлення спадчыны Францыска Скарыны Нацыянальная бібліятэка Рэспублікі Беларусь сумесна з беларускім знешнезеканамічным банкам працуе над праектам, мэта якога – факсімільнае выданне ўсіх кніг, надрукаваных Скарынам. Да таго, бібліяэка распачала вялікую працу па зборы і ўліку ўсіх мастацкіх работ, прысвечаных Скарыну. Іх ужо сотні. Было вырашана не хаваць увесь гэты скarb ад публікі і распачаць кніжную серию “Мастацкая Скарынія”. Першымі ластаўкамі праекта сталі камплекты рэпрадукций, прысвечаныя спадчыне асобных мастакоў. Так, ужо презентаваныя альбомы рэпрадукций работ Язэпа Драздовіча, які адным з першых увасобіў вобраз Скарыны яшчэ ў 1910 годзе, і Мікалая Байрачнага – сучаснага беларускага мастака, які ілюстраваў першае выданне кнігі Анатоля Клышкі “Францыск Скарына, або Як да нас прыйшла кніга”. Наперадзе – мноства новых кніг Скарыніяны, дзе будуць сабраныя рэпрадукцыі работ класікаў і сучаснікаў. Зараз вядзецца праца і над яшчэ адными мегапраектам – у Мінску плануюць сабраць мноства “запрошаных” выданняў Скарыны з розных краін. Перамовы аб такім вялікім кніжным перамяшчэнні зараз вядуцца на самым высокім узроўні. Дакладная колькасць кніг, якія прыбудуць у Мінск, пакуль не называецца.

Літаратура

1. **Агіевіч, У. У.** Імя і справа Скарыны : у чыліх руках спадчына / У. У. Агіевіч. – Мінск : Беларуская навuka, 2002. – 319 с.
2. **Агіевіч, У.** “...Каб тыя, хто ўваходзяць, бачылі свяতло” / У. Агіевіч // Беларусь. – 2001. – № 5. – С. 14–18.
3. **Агіевіч, У.** Стан сучаснага скарыназнаўства і актуальная праблемы засваення спадчыны асветніка / У. У. Агіевіч // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – 2008. – № 3. – С. 4–14.
4. **Казбярук, У. М.** Францішак Скарына : навукова-папулярны нарыс / У. М. Казбярук. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2003. – 174 с.
5. **Калмыков, В.** Эволюция смыслов : духовное наследие Ф. Скорины и современность / В. Калмыков // Беларуская думка. – 2009. – № 1. – С. 104–108.
6. **Кніжная спадчына Беларусі [Выяўленчы матэрыял] = Книжное наследие Беларуси = Belarusian book heritage : з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі / [складальнік А. А. Суша ; прадмова Р. С. Матульскага ; фота А. П. Дрыбаса]. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2014. – 411, [4] с.**

7. **Кніжная** спадчына Францыска Скарыны = Книжное наследие Франциска Скорины = Book heritage of Francysk Skaryna : [да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання] / Нацыянальная бібліятэка Беларусі; [адказны рэдактар А. А. Суша]. – Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2013.

8. **Марціновіч, Д.** Скарына вяртаецца / Д. Марціновіч // Літаратура і мастацтва. – 2012. – 25 мая. – С. 21. – У змесце артыкула аб вывучэнні спадчыны Ф. Скарыны ў межах Дзяржаўной праграмы “Культура Беларусі”.

9. **Суша, А.** Франциск Скорина. Новое прочтение / А. Суша ; беседовала Л. Тимошик // Звязда. – 2015. – 7 ліп. – С. 11 (Приложение: Союз Евразия).

10. **Суша, А. А.** 500-годзе беларускага кнігадрукавання як фактар развіцця айчыннай культуры / А. А. Суша // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. – 2015. – № 2. – С. 165–173.

11. **Суша, А.** Спадчына Скарыны: якія заходы трэба зрабіць? / А. Суша // Культура. – 2014. – 21 чэрв. – С. 5.

12. **Токушин, В.** Наследие Франциска Скорины / В. Токушин // Исторический журнал. – 2009. – № 8. – С. 46–61.

13. **Францыск** Скарына і яго час : энцыклапедычны даведнік / галоўны рэдактар І. П. Шамякін. – Мінск : БелСЭ, 1988. – 608 с.

14. **Францыск** Скарына на мовах народаў свету / [укладанне, паслясяслоўі А. Карлюкевіча ; прадмова А. Сушы]. – Минск : Звязда, 2014. – 133, [1] с.

IX. Повязь часоў: матэрыялы ў дапамогу адукатыўнай і выхаваўчай дзейнасці

Віруе недзе жыццябуйствам Прага –

Ніхто прыроды не змяніў закон.

I ходзіць,

*Бы ў дубовай бочцы брага,
З жаданнем неспатольным маладзён.*

*Ледзь сашчамлю прымружсаныя вочы –
Прыгадваецца Палац,*

*Родны дом,
Дзвіна лускою срэбнаю плюскоча,
У човен б'еца галаовою сом.*

*Крыжы Сафіі вогненая іскрацца,
За Палатой паствуҳ гудзе ў рог...
Напэўна, людзям трэба нараджацца,
Каб несці шчодра па зямлі дабро.*

*A да добра яичэ даўмецца трэба,
Стаць у жыці надзейна на крыло
Пад кракаўскім
I падуанскім небам,
Запасіць веды,
Скрыт
I рамяство.*

*Людское сэрца радасцю ўразіць
Адразу змог адзіны шчасны міг,
Як са станка плылі у злата-Празе
Цаглінкі першых беларускіх кніг.
Няма на свеце справы непасільнай,
Хоць у паднеб'і кропля з кропляў мы...
Яичэ ўспамін –
У войстрадахай Вільні
Кладу ў кайстру новая тамы...*

*I бачу праз нядоўгія стагоддзі,
Як над маёй свяшчэнна зямлёй
Рэй кніжны ўладарна карагодзіць
I чысцінёй адфорвае сваёй...*

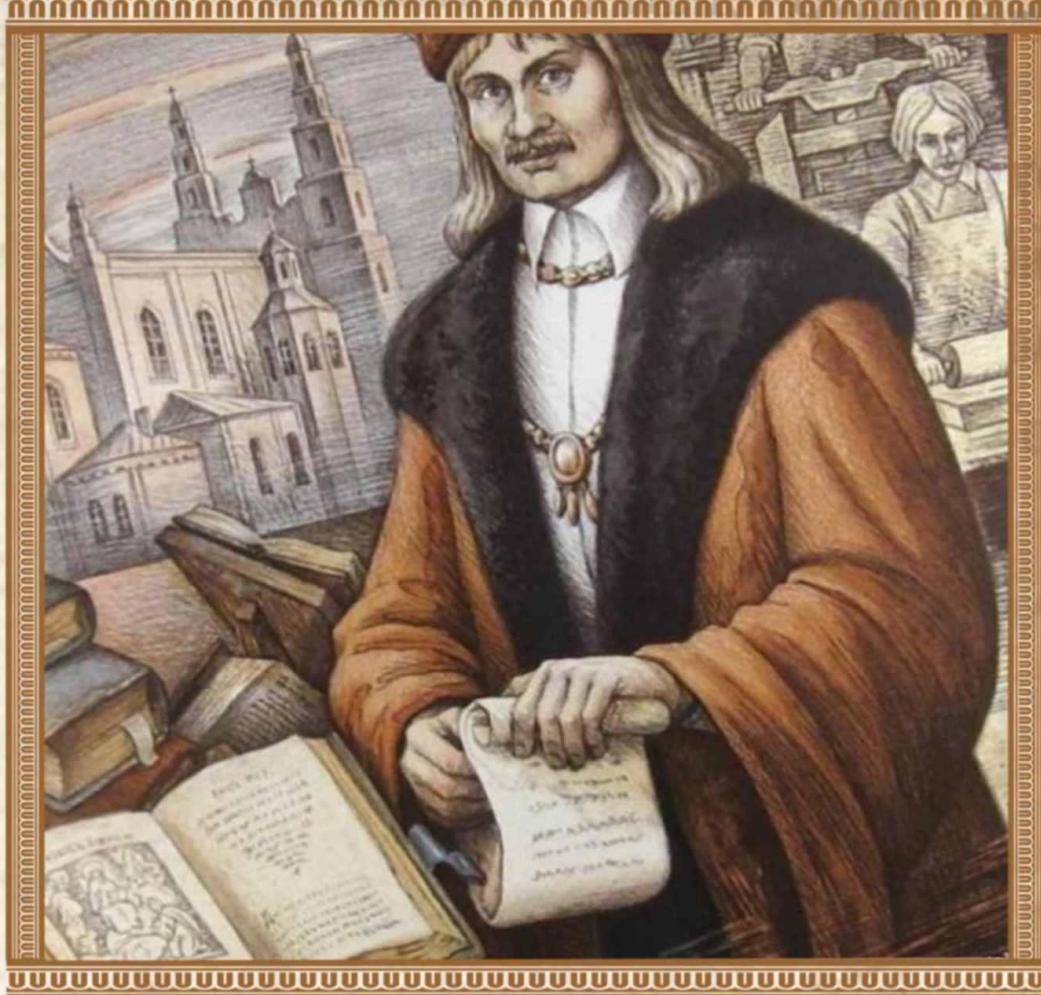
Валянцін Лукаша. “Апошні Сон Францыска Скарыны”

Літаратура

1. **Акушэвіч, А. А.** Выслоёе Францыска Скарыны “Понеже...” : структура, рэцэпцыя і переклад / А. А. Акушэвіч // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2015. – № 9. – С. 55–60.

2. **Батура, Т. А.** Свято друкаванага слова : гульня-падарожжа для вучняў 5–7 класаў / Т. А. Батура // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2015. – № 8. – С. 50–54.
3. **Верціхойская, В. У.** Францыск Скарына ў школе : дапаможнік для настаўнікаў / В. У. Верціхойская, М. І. Верціхойская. – Мінск : Аверсэв, 2006. – 140 с.
4. **Данілішына, А.** Вытокі беларускага пісьменства : інтэлектуальны аўкцыён / А. Данілішына // Роднае слова. – 2015. – № 8. – С. 69–72.
5. **Карпіцкая, Ж. Д.** Францыск Скарына – асветнік, першадрукар, патрыёт : факультатыўныя заняткі, IV клас / Ж. Д. Карпіцкая // Гісторыя і грамадазнаўства. – 2012. – № 11. – С. 63–67.
6. **Колтан, А. В.** Францыск Скарына – усходнеславянскі і беларускі гуманіст і асветнік : VII клас / А. В. Колтан // Беларускі гістарычны часопіс. – 2013. – № 4. – С. 61–66.
7. **Лагуціна, І. Р.** Славутыя сыны эпохі Адраджэння : сцэнарый літаратурнай вечарыны для вучняў 9 класа // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2009. – № 9. – С. 60–63.
8. **Лаўрэнава, Л.** Францыск Скарына : інфармацыйная гадзіна / Л. Лаўрэнава // Гучы, родная мова! / складальнікі: Л. І. Макаранка, В. А. Тамашова. – Мінск : Красіка-прынт, 2016. – С. 28–30. – (Бібліятэка прапануе: кніжная серыя).
9. **Лоска, С. В.** Ідэйна-мастацкі змест прадмоў Ф. Скарыны да кніг “Іоў” і “Юдзіф” : урок у IX класе / С. В. Лоска // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2011. – № 8. – С. 47–51.
10. **Мая Радзіма** – Беларусь : сцэнарый свята // Пазашкольнае выхаванне. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2009. – № 4. – С. 29–35.
11. **Несцяровіч, С. У.** Літаратурныя дыктантны для вучняў IX класа / С. У. Несцяровіч // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2012. – № 8. – С. 29–33.
12. **Пазнякова, Л. В.** Францыск Скарына і яго час / Л. В. Пазнякова // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2009. – № 9. – С. 16–18.
13. **Праневіч, Г. М.** Літаратура эпохі Адраджэння / Г. М. Праневіч // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2009. – № 9. – С. 3–13.
14. **Рэберт, Н. К.** Цуды Беларусі : пазакласнае мерапрыемства, VIII–X класы / Н. К. Рэберт // Беларускі гістарычны часопіс. – 2009. – № 6. – С. 68–75.
15. **Руцкая, А. В.** Шляхамі Скарыны : урок-падарожжа / А. В. Руцкая // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1990. – № 8.
16. **Салавейка, Т. Я.** “Сем цудаў Беларусі” : пазакласнае мерапрыемства для вучняў 5–7 класаў / Т. Я. Салавейка // Гісторыя і грамадазнаўства. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2014. – № 10. – С. 47–51.
17. **Сальнік, Ж. М.** Філосаф-мысліцель, пісьменнік, вучоны, патрыёт : 4 клас / Ж. М. Сальнік // Народная асвета. – 2007. – № 2. – С. 73–76.
18. **Сідорчык, Н. М.** Жыццё і творчая дзейнасць Францыска Скарыны : 9 клас / Н. М. Сідорчык // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2009. – № 9. – С. 14–15.
19. **Шмаянкова, Г. І.** Агульначалавечы змест прадмоў Ф. Скарыны : 9 клас / Г. І. Шмаянкова // Беларуская мова і літаратура. Серыя “У дапамогу педагогу”. – 2010. – № 9. – С. 27–32.
20. **Шмаянкова, Г. І.** Францыск Скарына і яго час : 9 клас / Г. І. Шмаянкова // Беларуская мова і літаратура. – 2008. – № 10. – С. 3–8.

РАЗДЗЕЛ III

СВЯТЛØ ДРУЖАВАНАГА СЛОВА
Інфармацыйныя матэрыялы

Праектная тэхналогія “Францыск Скарына і яго час”

Крыжаванка “Францыск Скарына”

Вусны часопіс “Са сляўнага Палацка родам...”

Віктарына “Ён першы книгу даў славянам”

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА І ЯГО ЧАС

Праектная тэхналогія для вучняў IX класаў

Мэта праекта: даць характарыстыку эпохі Адраджэння; пазнаёміць з асноўнымі фактамі жыцця і дзейнасці першадрукара; ахарактарызываць творчасць Ф. Скарыны з мэтай выяўлення асноўных прынцыпіаў светапогляду асветніка; развіваць уменне весці даследаванне (выяўляць іфармацыю, праводзіць назіранне, аналізуваць, рабіць выклады); развіваць пазнавальныя навыкі, крытычнае мысленне, уменне працаўца ў групах; абуджаць цікавасць да лепшых узоруў беларускай літаратуры і яе гісторыі.

ЭТАПЫ ПАДРЫХТОЎКІ І АБАРОНЫ ПРАЕКТА

I. Пракетная ініцыятыва. Выбар, фармуляванне і абмеркаванне тэмы праекта (“Францыск Скарына і яго час”); вызначэнне асноўнага матэрыялу для даследавання (характарыстыка эпохі Адраджэння; біяграфія Францыска Скарыны; асветніцкая дзейнасць, прадмова да ўсей Бібліі, прадмовы да кніг “Псалтыр”, “Іоў”, “Юдзіф”).

II. Стварэнне груп. Кіраўнік праекта, першая група – гісторыкі (даследчыкі эпохі Адраджэння), другая група – біёграфы, трэцяя група – даследчыкі (літаратуразнаўцы і мастацтва-знаўцы), аналітыкі.

III. Размеркаванне заданняў.

Стварэнне ідэй:

- ✓ даць падрабязную характарыстыку эпохі Адраджэння, выкарыстоўваючы слайды і цікавыя прыклады з літаратуры, жывапісу, скульптуры, музыкі; асаблівую ўвагу звярнуць на беларуское Адраджэнне;
- ✓ вызначыць асноўныя прынцыпы эпохі Адраджэння;
- ✓ сабраць інфармацыю пра найбольш важныя і цікавыя факты жыцця Францыска Скарыны;
- ✓ паказаць Скарыну не толькі як вялікага асветніка беларускага Адраджэння, але і як звычайнага чалавека, на долю якога выпалі шматлікія выпрабаванні і лёс якога не быў высланы ружамі; ахарактарызываць асветніцкую дзейнасць Ф. Скарыны; разгледзеце змест прадмоў да ўсей Бібліі, да кніг “Псалтыр”, “Іоў”, “Юдзіф”;
- ✓ раскрыць асноўныя прынцыпы светапогляду Францыска Скарыны, якія праявіліся як у творах пісьменніка і асветніка, так і ў яго гравюрах (аўтапартрэт Скарыны);
- ✓ адлюстраваць уласны погляд на эпоху Адраджэння і дзейнасць Ф. Скарыны ў сінквейне.

IV. Збор матэрыялаў.

V. Стварэнне презентацый і абарона кожнай з груп праекта.

Удзельнікі	Абавязкі (задачы)
Кіраўнік праекта	Абгрунтаваць актуальнасць абраціць тэмы
Гісторыкі	Ахарактарызываць эпоху Адраджэння ў Еўропе і Беларусі. Пры характарыстыцы беларускага Адраджэння пазнаёміць вучняў з дзейнасцю Васіля Цяпінскага, Сымона Буднага (творчая справаздача і презентацыя)
Аналітыкі	Вызначыць асноўныя прынцыпы эпохі Адраджэння

Асноўныя прынцыпы эпохі Адраджэння сформуляваны наступным чынам: гуманізм – сцвярджэнне высокай годнасці чалавека, прызнанне права на свабоднае развіццё сваіх здольнасцей, прызнанне добра крэтырэем грамадскага прагрэсу, самакаштоунасці чалавека. “...Права здзекаваща з гонару і сумлення чалавека ні ў како няма”; “...кожная душа створана, каб... святло бачыць. І хто пазбаўляе яе гэтага, той губіць навек туую душу”, – пісаў Уладзімір Караткевіч.

Біёграфы	Рассказаць пра найбольш важныя і цікавыя факты з жыцця Ф. Скарыны (творчая справаздача і презентацыя)
Аналітыкі	Зрабіць высновы: адкуль і чым тлумачыцца такая прага ведаў і пазнання, якія была ў Ф. Скарыны?

У рубрыцы стварэння банка ідэй перад групамі пастаўлена задача паказаць вобраз Скарыны не толькі як вялікага асветніка, але і як звычайнага чалавека. Гэта дапаможа ўсвядоміць верш У. Караткевіча “Скарына пакідае радзіму”.

Скарына пакідае радзіму
 Ў сялянскіх крывалях-хатах
 Зноў сушылі кару.
 Знову конік пузаты
 Месіць нагамі бруд.
 У доктарскай шапцы дзіўнай –
 Адзінай на гэтай зямлі –
 Коннік мокне пад ліўнем,
 Што зноў як з сіта паліў.
 Выгнанне. Выгнанне. Выгнанне.
 Па волі зямных багоў
 Спалілі браты-хрысціяне
 Кнігі пра бога свайго.
 З адчаем упартым, пахмурым
 Людзі ў жорсткіх баях
 За цемру сваю і дурасць
 Знішчаюць друзі свая,
 Зрабілі з Сіная малпоўню,
 Й не хочуць бачыць яны,
 Што справу іхнюю кроўную
 Хаўтурна адплачуюць званы.
 Яны не даждуць, што Скарына
 Зямлю сваю пракляне:
 Страціў не я Афіны,
 Хутчэй Афіны – мяне.
 І горш за пакуты крываляя,
 Што будуць думаць рабы,
 Нібыта ў шчасці і славе
 Я разам з моцнымі быў.

Можна раздрукаваць верш і пакласці на кожны стол, а таксама правесці лексічную работу: растлумачыць значэнне слоў *Сінай, Афіны, малпоўня, друз*.

Задаюцца дадатковыя пытанні групе біёграфаў і аналітыкаў (работа ў групах можа быць рухомая, адказваць на пытанні можа любы вучань).

Які перыяд біяграфіі Францыска Скарыны адлюстраваў У. Караткевіч у вершы?

Якую думку хацеў дацесці да нас У. Караткевіч? (Адзін з магчымых адказаў: калі дзяржава не цэніць духоўнасць, калі па маўклівай згодзе нацыі, народа адбываецца “ззек з чалавечай душы”, то страчвае ў першую чаргу не той чалавек, якога дзяржава спісвае са свайго рахунку, а сама краіна, нацыя.)

Вучням прыводзяцца ў прыклад выказанні класікаў беларускай літаратуры.

Багацце духоўнае – “злата” дзяржавы (М Гусоўскі).

Бедны той, хто апрача грошай, апрача багацця, якія пры першым няшчасці счэзнуць дазвання, не мае скарбаў вечных, скарбаў душы, якія адабраць ад нас ніхто не здалее – гэта любоў да Бацькаўчыны, да свайго народа, да роднай мовы (Цётка).

Літаратуразнаўцы і мастацтвазнаўцы	Даць харектарыстыку твораў з Бібліі Францыска Скарыны. Раскрыць сімвалічнасць гравюры-партрэта асветніка
Аналітыкі	Вызначыць асноўныя прынцыпы светапогляду Францыска Скарыны

Асноўныя прынцыпы светапогляду Францыска Скарыны вучні могуць фармуляваць як вытрымкамі з твораў, так і сваімі словамі.

Прыкладныя адказы:

Не только жив ест человек хлебом или лекарством, но более всяким словом...

Мудрость, якобы моц в драгом камени, и яко злато в земли, и ядро в ореху... Она убо ест мати всех добрых речей и учитель всякому доброму умению.

Патрыятызм, любоў да Бацькаўшчыны, мовы, народа.

Ф. Скарына – хрысціянін, ён верыць у Бога, жыць на тым свеце, але сцярджае самакаштоўнасць чалавека і лічыць, што неабходна клапаціца пра удасканаленне зямнога жыцця.

Дабро для Скарыны – дабро зямное, карыснае на зямлі.

VI. Складанне сінквейна (адзін з прыёмаў педагогічнай майстэрні, верш, які складаецца з пяці радкоў:

- 1) назва тэмы;
- 2) два азначэнні, якія характерызуюць тэму;
- 3) тры дзеяслова, якія паясняюць тэму;
- 4) фраза з чатырох слоў;
- 5) слова-сінонім тэмы).

У канцы атрымоўваецца тэкст:

Францыск Скарына і яго час.

Велічны і складаны.

Тварыць, любіць, пакутаваць.

Багацце духоўнае – «злата» дзяржавы.

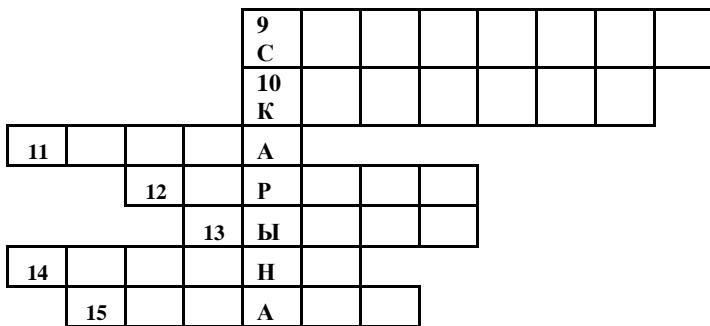
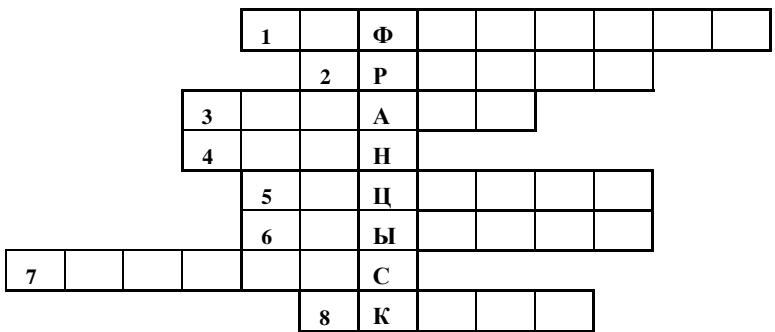
Адраджэнне.

Падрыхтавана паводле публікацыі:

Шмаянкова, Г. І. Францыск Скарына і яго час / Г. І. Шмаянкова // Беларуская мова і літаратура. – 2008. –

№ 10. – С. 3–8.

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА
Крыжаванка

1. Імя першай жанчыны – перапісчыцы кніг? (**Еўфрасіння**)
2. Малюнак вадзянымі фарбамі па свежай тынкоўцы? (**Фрэска**)
3. Які горад у летапісах узгадваецца пад 862 годам? (**Полацк**)
4. Імя дойліда, які ў XII ст. пабудавў Спаса – Еўфрасінеўскую царкву ў Полацку. (**Іаан**)
5. Багаты апякун навук і мастацтваў? (**Мецэнат**)
6. Якія плямёны жылі на тэрыторыі сучаснай Полачаны? (**Крывічы**)
7. Запіс падзеі па гадах? (**Летапіс**)
8. Жывапісная выява Ісуса Хрыста, святых? (**Ікона**)
9. Сабораў з такой назвай трэ, яны знаходзяцца ў Полацку, Ноўгардзе, Кіеве? (**Софійскі**)
10. Прозвішча майстра, які зрабіў копію крыжа Еўфрасінні Полацкай? (**Кузьміч**)
11. Прозвішча майстра – ювеліра, які зрабіў у 1161 годзе крыж для Е. Полацкай? (**Богша**)
12. Вялікі славянскі асветнік IX ст. які стварыў азбуку? (**Кірыла**)
13. Апавяданне пра жыццё і дзейнасць святых? (**Жыціе**)
14. Праз якую раку прахадзіў шлях “з вараг у грэкі”? (**Дзвіна**)
15. Ад назвы якой ракі пайшла назва горада Полацка? (**Палата**)

Ключавое слова: усходне-славянскі першадрукар, асветнік, вучоны, паэт, філосаф.

“СО СЛАВНОГО ПОЛОЦКА РОДОМ...”

Устный журнал

Страницы:

Предисловие

Страница 1. Кратко о жизни

Страница 2. Медальная Скориниана

Страница 3. Образ Франциска Скорины в живописи и скульптуре

ПРЕДИСЛОВИЕ

Библиотекарь 1. В самом сердце Витебщины, в северной части Беларуси, сверкая многочисленными озерами и восхищая красотой и величием природы, есть древняя и таинственная Полоцкая земля, известная по упоминанию в памятнике восточнославянского летописания “Повести временных лет” с 862 года. А что еще мы можем рассказать о нашей земле приезжим гостям? Вот что бы вы рассказали?

Мы имеем с вами уникальную возможность, ходить по той же земле, где ходили наши знаменитые предки: Евфросиния Полоцкая, Сымон Будный, Франциск Скорина и многие другие. О каждом из них вам известно, и, наверное, немало. Сегодня мне хотелось бы поговорить о Франциске Скорине. Что вы знаете о нем, кроме того, что он являлся белорусским первопечатником? Хотелось бы расширить ваши знания.

*Приснился Скорине загадочный сон:
полуночный Полоцк огнём поражён,
потоками хлынула с неба вода,
земля содрагнулась от боли,
и падали церкви; и – чудо! – звезда
сошла с небосвода на поле.*

*Был свет её слаб, но был голос силён:
“Гранитные рушатся души,
и колокол вновь оживает и звон
в людские вливается уши...
Франциск, подымайся! – твой час наступил:
исполнилось зрелостью тело,
и ум укрепился, и дух победил
железную волю удела”.
В руках её – Библия рдела.*

*Проснулся. Задумался. Голос густой
отца взбудораживал дом:
“А ну, подымайся, купец молодой!..”
“Отец, я не буду купцом”.*

Александр Раткевич

Страница 1. КРАТКО О ЖИЗНИ

Библиотекарь 2. Великий сын белорусского народа, первопечатник, просветитель, гуманист Франциск Скорина – один из титанов эпохи Возрождения, чья личность уже почти два столетия привлекает внимание ученого мира. Его имя широко известно не только в Беларуси, но и далеко за пределами. Франциск Скорина перевел на белорусский язык, который в то время был государственным в Великом княжестве Литовском, и издал Библию. Его труд послужил импульсом и образцом для издателей в Московской Руси, на Украине, в Беларуси, Литве и других странах. Скорина заложил фундамент и был предтечей белорусской и русской светской поэзии, поэзии барокко, участвовал в составлении одного из первых сборников законов – Статута Великого княжества Литовского.

Жизненный путь его начался в Полоцке, восхождение к вершинам университетской учености продолжалось в Кракове, Копенгагене, Падуе, затем мы встречаем его в Праге, Вильне, в Кролевце, Познани, Москве. Судьба распорядилась так, что в последние годы он провел вдали от своей родины, но и через столетия к нам доходит свет его имени и дел.

Точная дата рождения неизвестна, ученые предполагают, что он родился в 1490 году. Отцом его был зажиточный мещанин – купец Лука Скорина. Где находился дом, в котором жили Скорины, не установлено. В более поздних документах упоминается, что виленский мещанин Иван Скорина имел “дворище в

замку Полоцком". Как и старший сын Иван продолжал отцовское дело, а Франциску "пришлось идти в мир за наукой".

Получив первоначальное образование в родном Полоцке, он отправился в Польшу, где поступил в Krakowskij университете. В университете были факультеты – теологический, юридический, физико-математический и свободных искусств. На последний и поступил Ф. Скорина. Как свидетельствуют списки Krakowskого университета, "Франциск сын Луки из Полоцка" принят в число студентов. На отделении свободных искусств он овладел грамматикой, риторикой, диалектикой, арифметикой, геометрией, астрономией и музыкой. Эти семь свободных наук – фундамент университетской мудрости – позднее Ф. Скорина советовал изучать своим читателям.

После окончания курса лекций Франциск получил первую степень бакалавра. Но его пытливый ум жаждал большего, и он, по примеру своих земляков, которых в то время было много в европейских университетах, продолжил свое образование. Точно не известно, куда направился и где обучался затем Ф. Скорина, но некоторые данные указывают, что следующим местом пребывания был Копенгаген. В Копенгагене возник университет. В нем было четыре факультета, на которых обучалось около полусотни студентов. Документальных свидетельств о том, что тут учился Скорина, нет, но степень доктора свободных наук он получил до приезда в Падую. Значит, это могло произойти в Копенгагене, о чем косвенно подтверждает и герб Скорины с эмблемой – солнцем и месяцем. Подобные детали являются элементами городского герба Копенгагена. Получить такой герб Скорина мог после присвоения ему высшей степени и возвведения в дворянство.

В 1512 году Франциск Скорина пересекает Европейский континент с севера на юг и оказывается в Падуе. Известный Падуанский университет становится местом, где Франциск держит экзамен на степень доктора медицинских наук.

После 1512 года Франциск Скорина снова исчезает из поля зрения исследователей. По мнению некоторых из них, он служит секретарем у короля польского, великого князя литовского Сигизмунда I. Кстати, некоторые исследователи полагают, что именно Сигизмунд I подтолкнул Ф. Скорину к переводу Библии на родной язык. Из вены Скорина был отправлен с посольством в Венецию.

Венеция – один из крупнейших и богатейших городов Средиземноморья, культурный центр, аккумулировавший в себе латинскую, славянскую и восточную культуры. В 1506 году здесь вышло замечательное издание чешской Библии, которое оказало влияние на книгоиздательскую и литературную деятельность Франциска Скорины. Некоторые ученые отмечают, что скориновские шрифты напоминают не славянскую печать Krakowskого издателя, а именно сербскую. Другие отмечают схожесть изданий Франциска Скорины и венецианского печатника эпохи Возрождения Альда Мануция.

6 августа 1517 года в Праге выходит первая белорусская книга – Псалтырь. Многое связывало Скорину с Прагой. Еще в начале книгоиздательской деятельности там ему помогали виленские мещане.

После Праги Скорина отправился в Вильнюс. Точная дата приезда ученым не известна, однако уже около 1522 года появляется постоянно действующая скорининская типография.

В это время были изданы "Малая подорожная книжица" и "Апостол". В редких документах упоминается еще и "Катехизис Францешкова друку". Но на сегодняшний день неизвестно ни одного экземпляра этой книги.

В 1529 году в июне умер старший брат Скорины – Иван, торговавший в Познани кожей. Кредиторы Ивана Скорины добились королевского декрета об аресте Скорины как не погасившего долги брата, и он был заключен в тюрьму. Только спустя 10 недель Скорина был освобожден благодаря хлопотам племянника Романа Скорины. Последний добился личной аудиенции у короля Сигизмунда I, который и освободил Скорину от судебных исков и преследований за долги брата. Несколько позднее король выдал Франциску Скорине привилей об освобождении от всех судов на территории Короны Польской и Великого княжества Литовского, за исключением королевского суда.

Это было своеобразным признанием заслуг великого ученого, гуманиста – белоруса Франциска Скорины.

Житейские невзгоды и трудности вынудили Скорину покинуть Вильнюс и навсегда остаться в Праге.

Страница 2. МЕДАЛЬНАЯ СКОРИНИАНА

Библиотекарь 1.

Шуміць Скарэнаўскае свята
Спявае ў сэрцах палаchan,
І грае музыка заўзята,
І б'е вясёлкамі фантан.

Скарэна! Кніг яго крылатых
Свято нам ззяе праз вяki.
Ён сеяў мудрасці зярняты,
Каб свет пазналі землякі.

*Вучэння залажыў асновы,
Як трэба веды здабываць.
На беларускай роднай мове
Жадаў ён з намі размаўляць.*

*Вучыў: як птушкі ўсе адвею
Да родных гнёздаў зноў ляцяць,
Так без Радзімы чалавеку
Няма ні шчасця, ні жыцця.*

*Табе мы рады пакланіцца,
Скарэна, сэрцаў валадар,
За кніжасак вечную крыніцу,
За гэты твой чудоўны дар.*

*Ты шлях праклаў нам да науки,
Не пахіснуўся ў барацьбе...
Мы верым: прынясць і ўнуки
Усе кветкі верасня табе.*

Надзея Ярмак

Первая медаль, посвященная Ф. Скорине, появилась в 1967 году, в связи с празднованием 450-летия белорусского книгоиздательства. Медаль была создана А.М. Кашкуревичем и отштампovана на минских заводах. Через 12 лет Н.И. Байрочный создает керамическую памятную плакетку в центре которой – образ Скорины, повторяющий автопортрет. В республике прошли выставки, посвященные выдающимся деятелям белорусской культуры. Оригинальной по форме (в виде барочной арки) выглядит плакетка молодого скульптора А.В. Дранца.

Наиболее плодовитыми для медальной Скоринианы было время подготовки к празднованию 500-летия со дня рождения Ф. Скорины. Каждый художник стремился по-своему интерпретировать его образ. Во многих случаях это удавалось благодаря введению в поле медали символики, знаков, сигната Скорины, изображения предметов его обихода (например, медаль Г.Н. Иванова).

В 1989 году была утверждена государственная награда Беларуси – медаль Франциска Скорины, которой награждаются работники науки, образования и культуры за достижения в профессиональной деятельности, личный вклад в развитие духовного и интеллектуального потенциала, культурного наследия. Этой медали удостоились многие известные белорусские писатели, композиторы, художники. Например, писатель Нил Гилевич, актриса Татьяна Мархель, художник Валентин Савицкий и др.

С 1995 года вручается государственная награда – орден Франциска Скорины. Первым его кавалером стал живописец Михаил Савицкий. Среди награжденных – россияне Борис Ельцин, Юрий Лужков, Александра Пахмутова.

Страница 3. ОБРАЗ ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ В ЖИВОПИСИ И СКУЛЬПТУРЕ

Бібліотекарь 2.

*Прышоў ён зноўку – быццам з небыцця.
Імя яго ад нас даўно хавалі.
Не трапіла яно не ў “курс”, не ў “жыттія”, –
Такія людзі рэдка патраплялі.
....Вярнуўся у Палац – і на плошчы стаў,
На беразе Дзвіны – ракі глыбокай.
Задумліва глядзіць – пазнаў, ці не пазнаў
Нас, землякоў, – з таго свайго далека?
Для людзі паспалілага, унукам, нам
Ен друкаваў “Апостал” за кардонам.
Ен першы гаварыў па-наску усім багам.*

*I не любіў ён кланяцца патронам.
Дарогі доўгія: то Вільня, Прага зноў.
З радзімы надалей ад забабонаў.
Не вельмі песціла яна сваіх сыноў.
Яны ж былі ей вернымі да скону.*

В. Леаненя

Скульптуры, памятники и другие знаки памяти Ф. Скорины есть во многих городах, где он бывал, учился, работал, например, в Польше, Чехии, Италии. В Праге, как напоминание о деятельности первопечатника, находится его скульптура, автором которой является минский скульптор Эдуард Астафьев. В городе Калининграде находится памятник Скорине, которого скульптор увидел сидящим на камне усталым путником с посохом в руке. А скульптура, автором которой является Александр Дранец, красуется возле Национальной библиотеки Беларуси в Минске.

Имя Скорины носят типография в Минске, также его именем названы улицы в Витебске, Минске, Несвиже, Орше, Слуцке. А каким образом увековечили память Скорины в нашем городе? (*типография, педагогический колледж, памятник (автор А. Глебов), улица, центральная библиотека*).

Образ Скорины воодушевлял на творчество не только поэтов, скульпторов, но и художников.

Прижизненный автопортрет Франциска Скорины, размещенный в книге “Иисус Сирахов” (1517), послужил основой для создания полотен современными художниками. Пожалуй, самая знаменитая и часто встречаемая картина – “Скорина в типографии” Я. Дроздовича, который посвятил первопечатнику целую галерею: “Прощание с Полоцком”, “По свету с наукой”, “Скорина в Виленской типографии”.

У Василия Жуковича есть прекрасные стихи, которыми хотелось бы закончить наше мероприятие:

*У справах цудоўных
Вялікага сына –
Свято старажытнай адметнай краіны.
Ён першы друкар,
Ён прарок мудрых кніжак –
Францішак Скаріна,
Скаріна Францішак.*

*У чутым далёка,
Шырока вядомым
Ёсць подых, ёсць рэха
Вясновага грому
І ёсть цудадзейна –
Гаючая ціша:
Францішак Скаріна,
Скаріна Францішак!*

*Жыве яго Слова –
У ім дух адраджэння,
Малітва-замова
Супроць адчужэння.
Хвала табе,
Маці святая – Краіна,
Што ты нарадзіла
Праму드рага сына!*

Падрыхтавала **Е.С. Ячмянёва**,
метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу ЦРБ

ЁН ПЕРШЫ КНІГУ ДАЎ СЛАВЯНАМ

Віктарына

Францыск Скарына – наш самы славуты земляк. Сярод вялікіх людзей нашай зямлі ён стаіць, бадай што, на першым месцы. Скарына і вучоны, і пісьменнік, і выдатны асветнік. На жаль, пра жыццё Скарыны захавалася мала звестак. Будучы славуты сын нашага народа нарадзіўся ў старажытным Полацку.

1. Дакладная дата нараджэння Францыска Скарыны невядома. Аднак, ва ўсім свеце прынята лічыць годам нараджэння:

- 1490;
- 1504;
- 1517.

2. У якой сям'і нарадзіўся Францыск Скарына?

- Сям'і князя;
- Сям'і купца;
- Сям'і вучонага.

3. Як звалі бацьку Францыска Скарыны?

- Лука;
- Сімяон;
- Бенедыкт.

У горадзе было багата манастыроў і цэрквяў, пры якіх існавалі школы. У адной з іх Францішак навучыўся чытаць і пісаць, даведаўся пра славунае мінулае Беларусі. Францішак падрастаў і пачынаў задумвацца пра далейшае жыццё. Хлопчык ужо разумеў, што магутнасць роднай зямлі залежыць не толькі ад князёў і войска, але і ад асветы яе жыхароў. Чым больш людзей адукаваных – tym мацнейшая стане дзяржава. Скарына хацеў вучыцца далей. Францішак пачаў вучыцца лацінскую мову ў полацкіх манахаў-бернардзінаў. Ён ужо цвёрда вырашыў паступаць у універсітэт.

4. У які ўніверсітэт паступіў Францыск Скарына?

- Маскоўскі;
- Пражскі;
- Кракаўскі.

5. А ў якім годзе ён паступіў ва ўніверсітэт?

- 1504;
- 1512;
- 1517.

6. Якую вучоную ступень атрымаў Францыск Скарына ў Кракаўскім універсітэце?

- Доктара медыцыны;
- Бакалаўра вольных мастацтваў;
- Астронома.

Францыск хацеў лячыць чалавечыя душы мудрым knіжным словам, а чалавечыя целы – надзейнымі і добрымі лекамі. Ён вырашыў паехаць у італьянскі горад, які быў вядомы сваімі вучонымі-медыкамі.

7. У якім горадзе ён атрымаў вучоную ступень доктара медыцыны?

- Рыме;
- Фларэнцыі;
- Падуі.

У восень далёкага 1512 года ён першы сярод усходніх славян стаў доктарам медычных, або, як тады казалі, лекарскіх навук. Доктар медыцыны мог пайсці прыдворным лекарам да каго-небудзь з уладароў і жыць пад яго абаронаю заможна і шчасліва. Але думкі Скарыны былі пра іншае. Каб умацаваць дух народа і яго веру ў свае сілы, вучоны палачанін вырашыў даць землякам шмат мудрых knіг на зразумелай мове. Ён пазнаёміўся з дасведчанымі друкарамі і ўзяўся старанна вывучаць іх майстэрства. Ён напісаў на Бацькаўшчыну лісты і папрасіў багатых людзей дапамагчы яму грашыма, каб набыць паперу, фарбы ды іншыя патрэбныя рэчы.

8. У якой краіне і якім горадзе была выдадзена першая друкаваная кніга Францыска Скарыны?

- Празе (Чэхія);
- Падуі (Італія);
- Полацку (Беларусь).

9. Калі была выдадзена першая кніга?

- 1515;
- **1517;**
- 1522.

10. Як называлася першая кніга, выдадзенна Францыскам Скарынай?

- Буквар;
- **Псалтыр;**
- Малая падарожная кніжыца.

11. На якой мове друкаваў свае кнігі Францыск Скарына?

- Лацінскай;
- Польскай;
- **Беларускай.**

12. Якія кнігі выдаваў Скарына?

- П'есы;
- **Біблейскія;**
- Гуманістычныя.

Да сваіх кніг Францыск Скарына пісаў прадмовы і пасляслоўі. Там ён тлумачыў сэнс падзей, пра якія апавядыаецца ў Бібліі. Скарына вучыў глядзець на яе не толькі як на святую кнігу пра Бога, але яшчэ і як на падручнік па самых розных навуках.

Надзвычай цікава разглядаць цудоўныя малюнкі-гравюры Скарынавых кніг. На іх – біблейскія героі, але яны апрануты так, як апраналіся ў тыя часы беларусы. Некаторыя вучоныя лічаць, што Скарына сам рабіў да сваіх кніг малюнкі. На адным з малюнкаў мы бачым партрэт першадрукара. Скарына працуе ў кабінечце сярод кніг і навуковых прылад. На гэтым партрэце змешчаны і герб першадрукара – сонца і месяц у час затмення. Яго тлумачаць па-рознаму, але можна беспамылкова сказаць, што герб сцвярджвае перамогу святла над цемраю, ведаў над невуцтвам, жыцця над смерцю.

13. У якой кнізе змешчаны знакаміты аўтапартрэт Скарыны?

- “Іесус Сірахаў”;
- “Апостал”;
- “Малая падарожная кніжыца”.

Жыццё першадрукара было напоўненае падарожжамі, узлётамі да вышыні і горкімі расчараўнаннямі. З Прагі ён вянуўся на Радзіму, у Вялікае Княства Літоўскае, і з дапамogaю заможных землякоў заснаваў друкарню.

14. У якім горадзе была заснавана друкарня?

- Полацку;
- Мінску;
- **Вільні.**

Шмат цяжкасця выпала Скарыне на радзіме, давялося яму і пасядзець у турме.

15. За што Скарына быў кінуты у турму?

- За братавы даўгі;
- За выданне Бібліі;
- За пераклад Бібліі на беларускую мову.

Апошнія гады жыцця Скарыны праішлі ў Празе. Там ён працаваў у чэшскага караля і меў славу добрага лекара.

16. Кім працаваў Скарына?

- Бібліятэкам;
- **Садоўнікам;**
- Перакладчыкам.

Апрача кніг, якія захоўваюцца зараз у розных краінах, наш выдатны земляк пакінуў пасля сябе шмат таямніц. Дагэтуль дакладна невядома, ні калі ён нарадзіўся, ні калі ён памёр.

17. Які год лічыцца годам смерці Францыска Скарыны?

- **1551;**
- 1541;
- 1545.

18. Колькі кніг было выдацься Скарынам?

- 20 кніг;
- 23 кнігі;
- 40 кніг;
- 45 кніг;
- **Дакладна невядома.**

У 1990 годзе адзначалася 500-годдзе з дня нараджэння выдатнага сына беларускай зямлі. Гэты юбілей святкаваўся ў Беларусі і Літве, Латвіі і ЗША, Польшчы і Аўстраліі – паўсюль, дзе жывуць беларусы, дзе ведаюць пра подзвіг нашага земляка.

На радзіму першадрукара прыехалі госці з розных краін і гарадоў. Сярод іх быў прапрапра...праўнук асветніка – доктар Станіслаў Скарына з Канады. Ён, як і яго знакаміты прадак, надзелены шматлікімі талентамі: размаўляе на сямі мовах, піша музыку і кнігі па медыцыне. У тыя дні ў Полацку адкрылі музей.

19. Які музей быў адкрыты?

- Краязнаўчы музей;
- Карцінная галерэя;
- **Музей беларускага кнігадрукавання.**

Імя славутага палаchanіна ўшанавана на мемарыяльных дошках у Кракаве, Празе і Падуі. Помнік першадрукару ўжо даўно ўпрыгожвае цэнтарльную плошчу Полацка.

20. У якіх гарадах яшчэ ёсьць помнікі Францыску Скарыне?

- **Мінску;**
- Вільнюсе;
- Маскве;
- **Празе;**
- **Калініградзе;**
- **Лідзе;**
- Кракаве;
- Падуі.

ЛІТАРАТУРА

1. Арлоў, У. А. Адкуль наш род / У. А. Арлоў. – Мінск, 1996. – 106 с.
2. Казбярук, У. Францішак Скарына : навукова-папулярны нарыс / У. Казбярук. – Мінск, 2003. – 174 с.
3. Францыск Скарына і яго час : энцыклапедычны даведнік / галоўны рэдактар І. П. Шамякін. – Мінск, 1988. – 608 с.

Падрыхтавалі: А. Арская, Н. Каранеўская

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. **Беларусь** в лицах и событиях [Электронный ресурс]. – Заглавие с экрана. – Рэжым доступу: <http://wcent.nlb.by/factualdbtest/view/faces/Search.jspx? afPfm=cc3tx894b>. – Дата доступу: 27.07.2016.
2. **Верціхоўская, В. У.** Вывучэнне творчасці Францыска Скарыны ў школе : дапаможнік для настаўнікаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукцыі, з беларускай і рускай мовамі навучання / В. У. Верціхоўская, М. І. Верціхоўская. – Мінск : Аверсэв, 2006. – 140 с.
3. **День белорусской письменности** [Электронный ресурс]. – Заглавие с экрана. – Режим доступа: http://www.belarus.by/ru/about-belarus/culture/den_bel_pism. – Дата доступа: 26.12.2016.
4. **Іваноўскі, Ю.** Скарына такі малады [Электронны рэсурс]. – Загаловак з экрана. – Рэжым доступу: <http://kimpress.by/index.phtml?page=2&id=1426>. – Дата доступу: 01.08.2016.
5. **Скориновские** дни в Полоцке – 2016 [Электронный ресурс]. – Заглавие с экрана. – Режим доступа: <http://polotskroo.by/index.php/skorinovskie-dni/263-skorinovskie-dni-v-polotske-2016>. – Дата доступа: 26.12.2016.
6. **Шуйская, А.** Слова жывое: шляхам асветніцтва і дабрыні. Як Полаччына святкавала “Скарынаўскія дні” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.pvestnik.by/?p=17742>. – Дата доступу: 04.08.2016.

I ВЕЧНЫМ ЗАСТАНЕЦЦА СЛОВА...
Да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання

Інфармацыйна-метадычнае выданне

Складальнік **Пугачова** Наталля Аляксандраўна
Адказны за выпуск Т. М. Адамян
Камп'ютарная вёрстка А. В. Юпатаўай
Мастак К. В. Стральцова

Надрукавана на ксераксе ДУ “Віцебская абласная бібліятэка імя У. І. Леніна”
210601, г. Віцебск, вул. Леніна, д. 8а
E-mail: metodic@vlib.by, vlib@vlib.by